

De strijd om dierenwelzijn

De doorbraak en invloed van de Partij voor de Dieren

Masterscriptie Ingrid Jansen

Studentnummer 315020

Master Bestuurskunde Beleid & Politiek

Eerste begeleider: Dr. H. Daemen

Tweede begeleider: Dr. P. Marks

Erasmus Universiteit Rotterdam

Voorwoord

Voor u ligt mijn scriptie, geschreven in het kader van de afronding van mijn master Bestuurskunde aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Na een lange periode van intensief onderzoek en schrijven is mijn scriptie dan eindelijk afgerond. Deze scriptie was nooit tot stand gekomen zonder de hulp van een aantal personen en organisaties.

Allereerst wil ik Mark van den Anker bedanken. Zijn onvermoeibare inzet om mij te motiveren heeft mij enorm gesteund in het schrijven en afronden van deze scriptie. Daarnaast wil ik mijn collega's van EPPA, en in het bijzonder Anton Jansen, bedanken voor de leuke tijd. Dankzij jullie had ik een inspirerende omgeving waar ik aan mijn scriptie kon werken. Verder wil ik Uri Rosenthal bedanken voor de leerzame jaren, de interesse in mijn scriptie en de inhoudelijke feedback. Hierbij wil ik ook Joyce van der Vlies en Bouke Winsemius bedanken voor de mental support het afgelopen jaar. Deze personen hebben mij continu gestimuleerd om het beste in mijzelf naar boven te halen.

Ten slotte wil ik de dr. Harry Daemen en dr. Peter Marks bedanken voor de begeleiding en aanbevelingen die voor mij belangrijk zijn geweest bij het schrijven van mijn scriptie.

Ingrid Jansen

Mei 2009.

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	5
2. Analytisch perspectief: netwerktheorie en invloedsmethoden.....	10
2.1. Inleiding.....	10
2.2. De netwerktheorie	11
2.2.1. Interesses, percepties en strategieën	11
2.2.2. Institutionaliseren en netwerk	14
2.2.3. Institutionele veranderingen: externe en interne ontwikkelingen.....	15
2.2.4. Machtsbronnen	15
2.2.5. Deelconclusie	17
2.3. Invloedsmethoden	18
2.3.1. Positiemethode	18
2.3.2. Reputatiemethode	19
2.3.3. Besluitvormingsmethode	20
2.3.4. De participatiemethode en ‘de regel van geanticipeerde reacties’	20
2.3.5. Deelconclusie	21
2.4. Analysemodel	22
2.5. Deelvragen	26
2.6. Operationaliseren deelvragen.....	26
3. Methoden en Technieken.....	29
4. Megastallen	30
4.1. Inleiding.....	30
4.2. Actoren	31
4.2.1. Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	32
4.2.2. De vaste Kamercommissie Landbouw	33
4.2.3. De Nederlandse Vakbond Varkenshouderij.....	36
4.2.4. Land en Tuinbouw Organisatie Nederland	37
4.2.5. Dierenbescherming	37
4.2.6. Milieudéfensie.....	38
4.2.7. Wakker Dier.....	38
4.2.8. Deelconclusie	39
4.3. Strategieën	39
4.3.1. Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	40

4.3.2. De vaste Kamercommissie Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	41
4.3.3. Nederlandse Vakbond Varkenshouderij	43
4.3.4. Land en Tuinbouw Organisatie Nederland	44
4.3.5. Dierenbescherming	44
4.3.6. Milieudefensie	45
4.3.7. Wakker Dier	46
4.3.8. Deelconclusie	46
4.4. Doelstellingen actoren	48
4.4.1. Het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	48
4.4.2. De vaste Kamercommissie Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	49
4.4.3. Voorstanders	49
4.4.4. Tegenstanders	49
4.4.5. Deelconclusie	50
4.5. Beleidswijzigingen	50
4.5.1. Deelconclusie	53
5. Veetransporten	55
5.1. Inleiding	55
5.2. Actoren	57
5.2.1. De Nederlandse Bond van Waaghouders van Levend Vee	57
5.2.3. De Nederlandse Bond van Handelaren in Vee	59
5.2.4. Productschappen, Vee, Vlees en Eieren	59
5.2.5. De Centrale Organisatie voor de Vleessector	60
5.2.6. Centraal Bureau Levensmiddelenhandel	61
5.2.7. Varkens in Nood	61
5.2.8. Deelconclusie	62
5.3. Strategieën	63
5.3.1. Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	63
5.3.2. De vaste Kamercommissie Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	64
5.3.3. De Nederlandse Bond voor Waaghouders	64
5.3.4. Saavetra	65
5.3.5. De Nederlandse Bond van Handelaren in Vee	66
5.3.6. De Productschappen Vee, Vlees en Eieren	67
5.3.7. Centrale Organisatie voor de Vleessector	68
5.3.8. Centraal Bureau Levensmiddelenhandel	68

5.3.9. Varkens in Nood	69
5.3.10. Deelconclusie	69
5.4. Doelstellingen actoren	71
5.4.1. Het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.....	71
5.4.2. De vaste Kamercommissie Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	72
5.4.3. De Veetransportsector	72
5.4.4. De COV en het CBL	73
5.4.5. De Dierenbescherming, Varkens in Nood en Wakker Dier	73
5.4.6. Deelconclusie	74
5.5. Beleidswijzigingen	75
5.5.1. Deelconclusie	76
6. Conclusie	78
Bijlagen	80
I Interviewvragenlijst.....	80
II Respondentenlijst.....	81
III Afkortingen.....	82
IV Literatuurlijst.....	84
V Internet raadplegingen	95

1. Inleiding

Aandacht voor dierenwelzijn is niet nieuw en zeker niet iets van de laatste tijd. De samenleving, maatschappelijke organisaties, overheid maar ook het bedrijfsleven zijn hier al decennia mee bezig. Meer dan een eeuw geleden was dierenwelzijn nog geen onderwerp van discussie (LNV, 2008). De eerste feitelijke invulling van een overheidsverantwoordelijkheid op het gebied van dierenwelzijn dateert uit de negentiende eeuw. In het toenmalige wetboek van Strafrecht was vastgelegd dat het mishandelen van dieren verboden is. In de wet was niet vastgelegd hoe de mens met de dieren om moest gaan. Lange tijd is het bij deze wetgeving gebleven. Na de Tweede Wereldoorlog kreeg de discussie over dierenwelzijn “nieuw elan” (LNV, 2007a: 6). Dit kwam voornamelijk door de opstelling van de Europese Unie (EU).

Het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) bestaat sinds 1958 waarbij het waarborgen van dierenwelzijn hoog in het vaandel stond. Na de Tweede Wereldoorlog wilde de Europese Economische Gemeenschap niet meer afhankelijk zijn van invoer van voedsel. Het GLB diende de boeren aan te zetten tot productie. Een andere doelstelling van de GLB was om veehouders te beschermen tegen de lage prijzen op de wereldmarkt (Ingenbleek, 2006: 27).

Het GLB werd maatschappelijk geaccepteerd en breed gesteund in de Nederlandse samenleving. Dit beleid vormde een geïnstitutionaliseerd onderdeel van de Nederlandse landbouwcultuur. Door de hogere welvaart stegen de arbeidskosten. Hiermee ging de schaalvergroting en intensivering van de veehouderij gepaard. Als gevolg daarvan werd het vee steeds meer in zijn bewegingsvrijheid beperkt. Veehouders gingen steeds meer ten behoeve van de productie fokken. Boeren gebruikten steeds meer productiegericht voer. Kortom, de technologische vernieuwingen maar ook de wetgeving waren in die tijd gericht op productieverhoging en het verbeteren van efficiëntie (Ingenbleek, 2006: 27).

Het landbouwbeleid ging echter aan zijn eigen succes ten onder. Overschotten werden gedumpt op de wereldmarkt tegen flinke subsidies. Problemen in de intensieve veehouderij deden zich voor op het gebied van milieu en dierenwelzijn. Door deze ontwikkelingen ontstonden in de jaren zeventig groeperingen die opkwamen voor de belangen van dieren. Zij maakten gebruik van het werk van non-gouvernementele organisaties en media, waardoor de maatschappelijke opinie werd beïnvloed. Hierdoor veranderden de waarden en normen in de samenleving. Deze vernieuwde waarden en normen werden geïnstitutionaliseerd in wet- en regelgeving (Ingenbleek, 2006: 27).

Een belangrijk moment ten aanzien van de overheidsrol en de institutionalisering van de wet- en regelgeving was de Nota Rijksoverheid en Dierenbescherming (1981) waarin de overheid de intrinsieke waarde van het dier accepteerde. In 1993 trad de Gezondheid- en welzijnswet voor dieren in werking. Voor degenen die opkomen voor het belang van dierenwelzijn was deze wet een belangrijke mijlpaal. Door de invoering van deze wet werd de intrinsieke waarde van dieren expliciet erkend. Daarmee werd dierenwelzijn een discussiepunt waar de politiek en de maatschappij niet meer omheen konden (LNV, 2007a: 6).

Naast relevante veranderingen in institutionele arrangementen, zoals de veranderingen op het bestuurlijk-politieke toneel, zijn er ook wijzigende patronen in het handelen van actoren in de landbouwsector zichtbaar. De belangrijkste verandering die zich heeft voorgedaan is de wijziging van een corporatistische naar een meer afstandelijke vorm van interactie tussen de actoren. Op het landbouwterrein was lange tijd sprake van een stabiele beleidsgemeenschap waarbij brede overeenstemming bestond over de hoofdlijnen van het te voeren beleid. In de jaren tachtig werden een aantal maatregelen genomen in het kader van dierenwelzijn. Deze maatregelen doorbraken de bestaande hoofdlijnen. Ondanks deze initiatieven bleef het 'landbouw-poldermodel' in stand. De omslag kwam met de aanstelling van het Paarse kabinet, waarbij minister Van Aartsen werd beëdigd als minister van

Landbouw. Het Paarse kabinet legde de nadruk op het primaat politiek zodat de macht van het maatschappelijk middenveld doorbroken werd (Bekke & De Vries, 2000: 41 – 43).

Bovenstaande ontwikkeling laat zien dat de situatie in de landbouwsector de afgelopen jaren drastisch is veranderd. Het landbouwbeleid kwam in het verleden in afzondering tot stand. Het landbouwbeleid werd uit het isolement gehaald door veranderingen in waarden en toenemende politieke en maatschappelijk druk. De landbouwsector kenmerkt zich tegenwoordig steeds meer door sectoralisatie en fragmentatie (Bekke & De Vries, 2000: 11). Door deze toenemende differentiatie en fragmentatie in het netwerk en de veranderende waarden en normen in de samenleving krijgen belangenorganisaties en actiegroeperingen steeds meer een stem in het te vormen landbouwbeleid. De maatschappij vindt dat dieren meer gehoord moeten worden in politiek Den Haag.

Naast de veranderingen in de wetgeving op het gebied van dierenwelzijn, de verandering van het netwerk in de landbouwsector en de verandering van het politieke klimaat, heeft ook de uitbraak van besmettelijke dierziekten een grote invloed gehad op de dierenwelzijnskwestie in Nederland. In 1996 brak de besmettelijke koeienziekte (BSE) uit. In 1997 werd minister Van Aartsen geconfronteerd met het uitbreken van de klassieke varkenspest. Het ministerie besloot om de ziekte stevig aan te pakken en ging over tot het ruimen van bedrijven. De media berichtten over de ramp die zich op de boerenbedrijven in het Zuiden van Nederland voltrekt. De beelden riepen sterke emoties op in de Nederlandse maatschappij. De Nederlandse bevolking begon zich sindsdien te realiseren wat zich afspeelt in de intensieve veehouderij. “Een schijnbaar technische kwestie in de sector wordt publiek en daarmee meer politiek” (Bekke & De Vries: 2000: 77). In 2001 ging er opnieuw een schok door de Nederlandse veehouderij. Mond- en Klauwzeer (MKZ) had toegeslagen. Ook tijdens de Mond- en Klauwzeer crisis had de media veel invloed. Cijfers en feiten kregen een gezicht en “onschuldige koeienogen” spraken boekdelen. Onder druk van de media moest de politiek de opvattingen die leefden in de samenleving betrekken in haar beleid.

Volgens een aantal dierenbeschermers reageerde de politiek niet afdoende. Drie maanden voor de landelijke verkiezingen in 2002 wordt er door diezelfde groep dierenbeschermers

een nieuwe politieke partij opgericht namelijk de Partij voor de Dieren (PvdD) (PartijvoordeDieren, 2008). De PvdD kreeg 47.754 stemmen, driekwart van het aantal stemmen dat benodigd is voor een Kamerzetel (parlement.com, 2008). De doorbraak van de Partij voor de Dieren kwam met de val van het tweede Kabinet Balkenende. Tijdens de verkiezingen van 22 november 2006 werd de Partij voor de Dieren met twee zetels in de Tweede Kamer gekozen (PartijvoordeDieren, 2008).

De doelstelling van dit onderzoek is om meer inzicht te verkrijgen of er zichtbare veranderingen zijn opgetreden in het netwerk van actoren en beleid op het gebied van dierenwelzijn ten aanzien van de intensieve veehouderij na de opkomst van de PvdD.

Bovenstaande ontwikkelingen leiden tot de volgende vraagstelling die centraal staat in het onderzoek:

“In welke mate heeft de Partij voor de Dieren invloed gehad op het beleidsnetwerk en het dierenwelzijnsbeleid ten aanzien van de intensieve veehouderij?”

In dit onderzoek wil ik bekijken of er zichtbare veranderingen zijn opgetreden in het dierenwelzijnsnetwerk en dierenwelzijnsbeleid na de opkomst van de PvdD. Om deze vraag te beantwoorden, zal ik twee casussen onder de loep nemen.

In het eerste gedeelte van de casus zal ik een netwerkanalyse uitvoeren om de veranderingen in het dierenwelzijnsnetwerk te meten na de opkomst van de PvdD. Ten eerste zal ik bekijken welke actoren participeren in het beleidsnetwerk. Ten tweede zal ik onderzoeken welke strategieën de actoren hanteren. Op deze manier worden de verhoudingen tussen deze actoren zichtbaar. De relatie tussen actoren is namelijk direct onderhevig aan de gevoerde strategie van de desbetreffende actor ten opzichte van andere actoren uit het netwerk. Om de veranderingen in het netwerk aan te geven, zal ik bekijken of de strategieën van de actoren zijn veranderd na de opkomst van de PvdD.

In het tweede gedeelte zal ik bekijken welke doelstellingen de actor nastreeft in het besluitvormingsproces. Daarna zal ik enkele beleidswijzigingen schetsen die zijn opgetreden na de opkomst van de PvdD. Tenslotte zal ik aangeven welke doelstellingen zijn verwezenlijkt van de verschillende actoren in het besluit. De centrale vraag is of de PvdD invloed heeft gehad op het dierenwelzijnsbeleid.

De opbouw van het onderzoek ziet er verder als volgt uit. Het theoretisch kader wordt uitgewerkt in hoofdstuk 2. Vervolgens behandel ik in hoofdstuk 3 de methoden en technieken. In hoofdstuk 4 en 5 worden de casussen behandeld. Hoofdstuk 4 zal ingaan op de megastallen. Hierbij zal het netwerk en beleid onder de loep worden genomen. In hoofdstuk 5 zal ik het veetransportnetwerk en het veetransportbeleid behandelen. In beide casussen wordt onderzocht of het netwerk is veranderd na de opkomst van de PvdD en of de PvdD invloed heeft op het beleid. De conclusies van dit onderzoek zal ik presenteren in hoofdstuk 6.

2. Analytisch perspectief: netwerktheorie en invloedsmethoden

2.1. Inleiding.

Aan de hand van het theoretisch kader zal ik de hoofdvraag beantwoorden. De onderzoeksvraag bestaat uit twee onderdelen. Het eerste gedeelte van de onderzoeksvraag gaat over de vraag op welke manier het netwerk veranderd is na de opkomst van de PvdD.

Om deze vraag te beantwoorden zal ik bekijken of er veranderingen zijn opgetreden in het dierenwelzijnsnetwerk na de opkomst van de PvdD door middel van de netwerktheorie. In de beantwoording van deze vraag beperk ik mij tot de actoren en strategie van de actoren in het netwerk. De relaties tussen actoren worden namelijk zichtbaar door de strategie die een actor heeft ten opzichte van andere actoren in het netwerk. De strategie van een actor is afhankelijk van verschillende factoren: percepties, de structuur van het netwerk, interne en externe ontwikkelingen en machtsbronnen. In paragraaf 2.2. worden deze factoren verder behandeld.

Het tweede gedeelte van de hoofdvraag gaat over de vraag of de PvdD invloed heeft op het dierenwelzijnsbeleid. Paragraaf 2.3. zal ingaan op de verschillende invloedsmethoden die gebruikt kunnen worden om invloed te meten. Voor het beantwoorden van deze vraag, zal ik gebruik maken van de besluitvormingsmethode en de before-after methode. Bij deze methoden staat de vraag centraal in welke mate de doelstellingen van de actoren zijn verwezenlijkt in het besluit.

In paragraaf 2.4. zal ik het complete analysemodel presenteren ten behoeve van de beantwoording van de hoofdvraag. Dit model omvat de netwerkanalyse en de invloedsanalyse. Op basis van dit analysemodel worden twee deelvragen geformuleerd. In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk worden de deelvragen geoperationaliseerd.

2.2. De netwerktheorie

Hedendaags is het accent verschoven van de individuele (centrale) actor naar besluitvorming als een sociaal interactieproces tussen verschillende partijen (individuen, groepen en organisaties) in een bepaalde context. Dit is inclusief de focus op conflict, macht, irrationaliteit en instituties (Koppenjan en Klijn, 2004). Complexe problemen worden namelijk niet opgelost in een sociaal vacuüm door een centrale partij. Bij complexe maatschappelijke problemen zijn verschillende partijen betrokken zoals individuen, belangengroeperingen, publieke- en private organisaties (Koppenjan en Klijn, 2004: 45 – 47).

Probleem oplossing vindt plaats in een arena waar wederzijds afhankelijke actoren probleemdefinities en oplossingen moeten formuleren. Partijen voeren een strategisch spel waarbij er een spanning optreedt als gevolg van de verschillende strategieën van de betrokken partijen. De strategieën van de actoren hebben een directe invloed op de relatie tussen de actoren in het netwerk. (Koppenjan en Klijn, 2004: 45 - 47). In de volgende subparagraaf zal ik verder ingaan op de strategieën van actoren in het netwerk.

2.2.1. Interesses, percepties en strategieën

Netwerken ontstaan wanneer actoren erkennen dat zij afhankelijk van elkaar zijn om bepaalde doelstellingen te bereiken. De partijen in het netwerk laten zich leiden door de percepties van andere spelers waarop strategieën en doelstellingen worden bepaald (Koppenjan en Klijn, 2004: 47). Percepties zijn selectieve en subjectieve waarnemingen die onderling kunnen verschillen. Percepties zijn nodig om aan het spel mee te doen, anderzijds kunnen percepties barricades in het beleidsproces veroorzaken (Klijn & Teisman, 1992: 6).

Met het begrip strategie wordt de opstelling bedoeld die de actor kiest en het ontwerp van het handelingsverloop dat hij maakt met het oog op zijn doeleinden. Actoren houden tijdens het ontwerp van een handelingsverloop rekening met strategisch handelen van andere

actoren (Godfroij, 1981: 77). Strategieën van actoren worden verder bepaald op basis van ondervinding uit het verleden en de posities en belangen van de andere actoren in het netwerk (Teisman en Klijn, 1992: 6). Deze strategieën worden toegepast om het gedrag van andere partijen te beïnvloeden (Koppenjan en Klijn, 2004: 47).

Actoren wijzigen hun strategieën omdat zij hun tegenwoordig handelen als negatief evalueren (Van Buuren en Klijn, 2004: 288). Daarnaast zijn actoren geneigd om hun strategie te veranderen in het licht van veranderende omstandigheden (Godfroij, 1981: 80). Strategieën hoeven niet per definitie samenwerkend van aard te zijn. Het kan juist aantrekkelijk zijn voor actoren om voortgang van het beleidsproces te belemmeren. (Klijn et al, 2000: 20).

Volgens Crozier en Friedberg (1977) zijn “actoren er op uit, hun eigen beslissingsgebieden te behouden en te vergroten, hun afhankelijkheid met andere actoren te beperken en de beheersing te vergroten over alle omgevingsfactoren die de doelbereiking kunnen beïnvloeden”.

Crozier en Friedberg (1977) wijzen op het feit dat actoren hun macht niet alleen aanwenden om de direct benodigde zekerheid te verkrijgen maar ook om hun toekomstige machtspositie vast te stellen. Actoren leggen hierbij de nadruk op de constructie van spelregels, waaraan zij het recht ontleen om over de toekomstige aanwending van middelen te beslissen (Godfroij, 1980: 82). Tijdens de onderhandelingen gebruiken actoren dus de macht die zij al hebben, om de toekomstige machtsverhoudingen op een voor hen gunstige wijze te construeren (Godfroij, 1980: 82).

Bij Silverman (1974) speelt onzekerheidsreductie een belangrijke rol. “Actoren hebben enerzijds de neiging om gewaardeerde situaties te verdedigen tegen bedreigingen van buitenaf (defensieve strategieën), anderzijds de neiging om situaties zodanig te beïnvloeden, dat zij meer met de gehanteerde maatstaven overeenkomen (agressieve theorieën)” (Godfroij, 1981: 82 – 83). Silverman wijst op het feit dat defensieve strategieën

vooral een uitdrukking van de behoefte van actoren aan stabiliteit zijn (Silverman, 1974: 174 – 178 en 204).

De relatie tussen zekerheid en macht is niet vanzelfsprekend. Macht levert niet altijd de gewenste zekerheden op. In de tweede plaats kan zekerheid reductie van macht veroorzaken wanneer actoren in een onderhandelingsproces bepaalde zekerheden uitwisselen, dat wil zeggen het aangaan van een contract. In de derde plaats kan machtsvergroting ook onzekerheidsvergroting met zich meebrengen, in het bijzonder wanneer de actor door de toegenomen macht voor een keuze geplaatst wordt, die zij voorheen niet hoefde te nemen (Godfroij, 1981: 83).

Zoals eerder genoemd in het onderzoek zijn er verschillende strategietypologieën in omloop. Voor dit onderzoek is het onderscheid van Klijn et al (2000) nuttig: go-alone strategie, conflictueuze strategie, vermijdende strategie en samenwerkingsstrategie. Bij de go-alone strategie heeft de actor een eigen inhoudelijke oplossing geformuleerd ongeacht zijn strategische afhankelijkheden. Soms lukt het om op eigen houtje doelen te realiseren, maar vaak is het noodzakelijk om coalities te vormen en compromissen te sluiten met actoren met tegengestelde ambities of aan te haken bij andere initiatieven om daarmee de slaagkans van de eigen acties te vergroten. Om een gemeenschappelijk compromis te bereiken, worden actoren vaak losgeweekt van de go-alone strategieën (Van Buuren, 2006: 41).

Conflictueuze strategieën zijn gericht om een door een andere betrokken partij gewenste oplossingen te blokkeren of te voorkomen (Klijn, 2000: 20). Activiteiten die horen bij de conflictueuze strategie zijn het aangaan van de confrontatie, het overleg opschorten, bondgenoten zoeken en de spanning langzaam opvoeren (Alterra, 2005: 19). Klijn (2000: 20) stelt dat in vermijdende strategieën actoren zich passief opstellen en zij niet strijden voor een bepaald compromis of oplossing. In de samenwerkingsstrategie erkennen de spelers hun afhankelijkheden en zetten zij zich in om andere partijen voor hun plannen te interesseren. In het onderhandelingsproces proberen de actoren een gunstig resultaat te

bewerkstelligen. Samenwerking is nodig om een gemeenschappelijke oplossing te bereiken (Klijn, 2000: 20).

Zoals bij alle typologieën komen in de praktijk de verschillende vormen nooit in pure vorm voor. Vaak gaat het om mengvormen, volgen typen elkaar in de tijd op en ontstaan nieuwe typen (Alterra, 2005: 20). Strategieën worden niet alleen ontwikkeld op basis van percepties van actoren. Andere factoren zoals de structuur van het netwerk, de interne en externe ontwikkelingen en het gebruik en toegang van machtsbronnen door actoren spelen een belangrijke rol in de te vormen strategie van actoren. De volgende subparagraaf zal nader ingaan op de structuur en regelgeving binnen het netwerk.

2.2.2. Institutionaliseren en netwerk

De structuur van het netwerk en de regelgeving die in het netwerk worden gebruikt zijn erg belangrijk. Percepties zijn namelijk gedeeltelijk afkomstig van de regels in het netwerk. Percepties worden ook weer beïnvloed door regels van andere netwerken waarin de actoren participeren. De regelstructuur kan terug worden gevonden in de percepties van actoren. Tussen de percepties van de actor en de regelstructuur van een netwerk kunnen ook spanningen zitten wanneer een actor bijvoorbeeld in verschillende netwerken participeert. In ieder netwerk gelden uiteraard weer verschillende regels (Klijn & Teisman, 1992: 7).

Van Buuren en Klijn (2006: 286) onderscheiden een drietal categorieën regels. Domeinregels bepalen de taakverdeling binnen het institutionele systeem. In wet- en regelgeving zijn taken vastgelegd van diverse actoren. Interactieregels bepalen welke informatie wordt uitgewisseld en de wijze waarop dit gebeurt, de overlegpatronen tussen de actoren en de wijze waarop collectieve beslissingen worden genomen. Evaluatieregels worden door Van Buuren en Klijn (2006: 286) gezien als regels waarvan actoren de uitkomsten van hun doen en laten, de procedures die gevolgd worden en de producten die daar uit voortvloeien, beoordelen. Deze regels structureren het netwerk. In de volgende subparagraaf worden de

interne en externe ontwikkelingen besproken die van invloed kunnen zijn op de strategie van de actoren.

2.2.3. Institutionele veranderingen: externe en interne ontwikkelingen

Problemen kunnen zorgen voor druk op netwerken. “Deze ontwikkelingen kunnen er toe leiden dat actoren in het netwerk hun percepties veranderen of voor een andere strategie kiezen. Deze heroverwegingen kunnen leiden tot institutionele veranderingen in het netwerk omdat actoren in spelen andere strategieën kiezen en daarmee bestaande regels anders interpreteren, of zelfs verwerpen en nieuwe regels creëren. Dit kan ook gebeuren doordat zich binnen het netwerk nieuwe ontwikkelingen voordoen” (Van Buuren en Klijn, 2006: 287 – 288).

Kortom: “veranderingen in de institutionele structuur van een netwerk lopen via de ‘causale keten’ van veranderingen in percepties en strategieën, via gezamenlijke interacties (spelen) naar herinterpretaties of veranderingen van regels” (Van Buuren en Klijn, 2006: 288). In de laatste subparagraaf van deze paragraaf wordt de mobilisatie van machtsbronnen door actoren behandeld.

2.2.4. Machtsbronnen

De actoren in het netwerk beschikken over diverse machtsbronnen (Denters et al, 1998: 155). Bronnen scheppen handelingsmogelijkheden. Actoren met veel macht zullen vaker aan het langste eind trekken. Deze partijen zijn in staat om veel bronnen uit het netwerk te mobiliseren. De macht om bronnen te mobiliseren mag niet gelijk worden gesteld aan de daadwerkelijke invloed. Het is namelijk heel goed mogelijk dat een minder machtige actor door een goede voorbereiding, het mobiliseren van andere actoren of het kiezen van een goede strategie meer invloed heeft op het beleidsproces dan een machtige actor (Klijn & Teisman, 1992: 7).

Macht kan gedefinieerd worden als de mogelijkheid van een actor de eigen voorkeuren tot uitdrukking te brengen in het uiteindelijke besluit (Denters et al, 1998: 155). Het aantal machtsbronnen dat een actor invloed kan verschaffen is zeer groot. Bovendien is ook de context afhankelijk welke machtsbronnen een actor gebruikt en kan gebruiken (Denters et al, 1998: 155).

Voorbeelden van machtsbronnen zijn: tijd, geld, geweld- en dwangmiddelen, kennis, communicatiemiddelen, expertise, prestige, aantal leden of kiezers, netwerken, charisma, informatie en overtuigingskracht. Dit zijn voorbeelden van machtsbronnen van individuen. Collectieve machtsbronnen zijn de optelsom van de individuele machtsbronnen. Twee machtsbronnen kunnen niet worden gereduceerd tot individuen, namelijk solidariteit en organisatie (Devos, 2006: 128). Het belang van machtsbronnen is de liquiditeit. De mate waarin ze kunnen worden ingezet om macht uit te oefenen (Devos, 2006: 129). Door Denters et al (1998: 156) worden een aantal machtsbronnen uitvoerig beschreven:

1. De eerste macht is beslismacht. Dit is de macht die betrekking heeft op de bevoegdheid tot het nemen van beslissingen. Naast de beslismacht spelen ook de politieke verhoudingen een rol.
2. Een tweede machtsbron is de individuele kennis op een bepaald beleidsterrein. Deskundigen kunnen meer alternatieve mogelijkheden aandragen. Bovendien zijn anderen afhankelijk van de kennis van deskundigen.
3. Een derde factor is de beschikbare tijd. Tussen de besluitvormers bestaan verschillen in tijd die men beschikbaar heeft om deel te nemen aan het besluitvormingsproces.
4. De steun van andere belanghebbenden is de vierde machtsbron. De steun van andere actoren kan direct of indirecte invloed uitoefenen op een besluit.
5. Tenslotte kan een actor een bepaalde reputatie genieten. Sommige actoren lijken boven andere actoren te staan (Berveling, 1994: 84). Hierdoor kan een actor over extra gewicht beschikken.

2.2.5. Deelconclusie

De netwerktheorie moet antwoord geven op de vraag of er veranderingen zijn opgetreden in het dierenwelzijnsnetwerk na de opkomst van de PvdD. In de netwerkanalyse zal ik mij beperken tot twee vragen: welke actoren nemen een centrale plaats in het netwerk? De tweede vraag betreft welke link bestaat er tussen de actoren in het netwerk? Welke actoren hebben substantieel contact met de andere actoren? Welke actoren hebben geen contact met elkaar? En welke actoren hebben alleen indirect contact met elkaar (Koppenjan en Klijn, 2004: 151)?

Deze link tussen de actoren in het netwerk zal ik onderzoeken aan de hand van de strategie die actoren hebben ontwikkeld ten opzichte van de andere actoren in het netwerk. De relatie tussen actoren zijn naar mijn mening namelijk direct onderhevig aan de strategieën van actoren. Een verandering van strategie van een actor ten opzichte van een andere actor heeft direct invloed op de relatie tussen deze actoren. De strategie van actoren is gebaseerd op vier verschillende factoren: percepties, de structuur van het netwerk, interne en externe ontwikkelingen en machtsbronnen. Deze factoren worden in behandelde casussen besproken.

In de volgende paragraaf zal ik ingaan op de verschillende invloedsmethoden. Deze methoden kunnen worden gebruikt om te bekijken hoeveel invloed actoren hebben op een besluit. De verschillende methoden worden nader uit een gezet. Aan het einde van deze paragraaf zal ik aangeven welke invloedsmethode ik zal gebruiken om de invloed van de PvdD te meten op het dierenwelzijnsbeleid.

2.3. Invloedsmethoden

De invloed van actoren in de beleidsarena kan op verschillende manieren worden gemeten. De eerste methode is de positiemethode. Daarbij staat de formele positie van de onderscheiden besluitvormers centraal. De tweede methode betreft de reputatiemethode. Deze methode berust op de veronderstelling dat beslissers en belanghebbenden weten wie invloedrijk is en op welke vraag wie zij invloedrijk achten ook een waarheidsgetrouw antwoord kunnen geven (Denters et al, 1998: 153 – 154).

De derde methode die behandeld wordt in het onderzoek is de besluitvormingsmethode. Deze methode is gebaseerd op de gedachte dat een nauwkeurige analyse van het besluitvormingsproces inzicht kan geven in de onderlinge invloedsverhoudingen. Bij de besluitvormingsmethode moeten eerst enkele besluiten worden geselecteerd. Hierbij wordt nagegaan wie welke actoren deelnamen aan het besluitvormingsproces en hoe de actoren zich hebben gedragen. De besluitvormingsmethode wordt meestal gecombineerd met de before-after methode (Denters et al, 1998: 153 – 154). De verschillende methoden worden nu nader uiteengezet.

2.3.1. Positiemethode

De fundamentele aanname welke wordt verondersteld door de positiemethode is dat de formele positie die een individu binnen een bepaald sociaal systeem inneemt, een goede indicator vormt voor de macht waarover dat individu beschikt (zie ook: Aiken & Mott, 1970: 193; Felling, 1974: 58; Hubert en Kleinnijenhuis, 1994: 148).

Een kritiekpunt op deze methode is dat door middel van deze methode geen macht wordt gemeten, maar een mogelijke bron van macht. De geldigheid van de positiemethode is afhankelijk van het karakter van het onderzochte systeem. Wanneer in een systeem

verschillende posities bestaan, dan bestaan er verschillen voor de individuen in dat systeem ten aanzien van beschikbare hulpbronnen, informatie, toegang tot individuen in andere posities, rechten en plichten van bepaalde besluiten etc. (Hubert en Kleinnijenhuis, 1994: 148).

Posities kunnen in bepaalde systemen in hoge mate geïnstitutionaliseerd zijn. Hierbij kan gedacht worden aan posities in bureaucratieën, ook wel op te vatten als 'geïnstitutionaliseerde machtsreputatie'. De aanname van de positiemethode is dan ook dat de betrokken actoren op de hoogte zijn van welke relatie er bestaat tussen de positie die een persoon of organisatie inneemt in een sociaal systeem en welke machtsreputatie zij bezitten (Hubert en Kleinnijenhuis, 1994: 149).

2.3.2. Reputatiemethode

Bij de reputatiemethode wordt er gekeken aan wie macht wordt toegekend tijdens de besluitvormingsprocessen door de deelnemers en in hoeverre ieders machtsreputatie (en huidige en vroegere positie) de uitkomst van die processen bepaalt (Hubert en Kleinnijenhuis, 1994: 34).

Bij de reputatiemethode worden enkele kanttekeningen geplaatst. De kritiek richt zich in het bijzonder op de keuze van respondenten en de vraagformulering. De uitkomst is, als gevolg van de stapsgewijze selectieprocedure van respondenten, steeds één piramide van personen met een steeds hogere machtsreputatie. Degenen die door de eerste informanten frequent als machtig worden genoemd, worden de informanten in de tweede ronde, en zo verder (Hubert en Kleinnijenhuis, 1994: 145). Hubert en Kleinnijenhuis (1994: 146) benadrukken dan ook deze methode alleen de reputatie van verschillende partijen meet.

2.3.3. Besluitvormingsmethode

De veronderstelling van de besluitvormingsmethode is dat macht van individuen blijkt uit hun invloed op het beleid. De invloed van individuen op het beleid wordt op de volgende wijze door Dahl (1961: 336) vastgesteld: *“...for each decision [it was determined] which participants had initiated alternatives that were finally adopted, had vetoed alternatives initiated by others, or had proposed alternatives that were turned down. These actions were then tabulated as individual ‘successes’ or ‘defeats’. The participants with the greatest proportion of successes out of the total number of successes were then considered to be the most influential.”*

De besluitvormingsmethode wordt vaak gecombineerd met de before-after-methode. Bij deze methode worden eerst de doelstellingen van de actoren vastgesteld. Vervolgens wordt bekeken welke doelstellingen het dichtst bij de uiteindelijke beslissing liggen. Uiteindelijk wordt bepaald welke actor de meeste invloed heeft gehad op het besluit (Huberts en Klijnnijenhuis, 1994: 151 – 152).

2.3.4. De participatiemethode en ‘de regel van geanticiperde reacties’

Volgens de participatiemethode wordt er feitelijk macht uitgeoefend wanneer partijen deelnemen aan het politieke besluitvormingsproces. Een belangrijk kritiekpunt op de participatiemethode is ‘de regel van geanticiperde reacties’. Macht verwijst niet alleen naar een enkele handeling maar ook naar een ‘mogelijkheid tot’ machtsuitoefening. Deze kans kan sluimerend aanwezig zijn, zelfs wanneer een actor geen waarneembare acties stelt. Een duidelijk voorbeeld is dat de president van de Verenigde Staten altijd macht heeft, zelfs wanneer hij slaapt (Devos, 2006).

Wrong (1995; Devos, 2006) geeft verschillende soorten ‘machten’ aan, daarbij wijst Wrong (1995) er op dat latente macht niet mag worden verward met potentiële macht. Actoren die

over bepaalde machtsbronnen beschikken, en in staat zijn deze te gebruiken, beschikken over latente macht. De definitie potentiële macht is zwakker. Potentiële macht staat voor macht die in theorie mogelijk is, maar die niet aanwezig is (Devos, 2006: 137).

Een andere manier hoe potentiële macht tot uitdrukking komt, is de situatie die Carl Joachim Friedrich (1963, Devos; 2006: 138) schetst als 'de regel van geanticipeerde reacties': *“people may react to the possessor or controller of resources by anticipating the effective use of these resources to control their own actions. For this anticipatory reaction to take place, however, they must know or believe that someone actually possesses the relevant resources and that there is a reasonable probability of his using them to wield power should their own actions or inactions fail to accord with what they take to be his wishes.”*

2.3.5. Deelconclusie

Voor de beantwoording van de vraag of de PvdD daadwerkelijk invloed heeft op het dierenwelzijnsbeleid, zal ik gebruik maken van de besluitvormingsmethode en de before-after methode. De besluitvormings- en de before-after methode zijn naar mijn mening het meest geschikt om te kijken welke invloed de PvdD heeft op het dierenwelzijnsbeleid. De positie- en de reputatiemethode meten namelijk alleen de mogelijke bron van macht en de reputatie van een actor (Huberts en Kleinnijenhuis, 1994: 145 – 148).

Bij de besluitvormingsmethode wordt er gekeken welke doelstellingen van de verschillende betrokken actoren zijn gerealiseerd in het besluit. De actor waarvan zijn of haar doelstellingen het dichtst bij het uiteindelijke besluit ligt, heeft de meeste invloed.

Bij deze methode moeten enkele besluiten worden geselecteerd waarbij actoren een actieve rol hebben gespeeld in het besluitvormingsproces (Huberts en Kleinnijenhuis, 1994: 145 – 148). In dit onderzoek zijn er twee besluiten geselecteerd: de megastallen en de

veetransporten. Bij deze besluiten zal worden bekeken welke doelstellingen de actoren hebben en welke doelstellingen ook daadwerkelijk zijn gerealiseerd in het besluit.

Bij de besluitvormingsmethode wordt de huidige besluitvorming afgezet ten opzichte van de oude situatie. Dit zal gebeuren door middel van het schetsen van beleidswijzigingen in de desbetreffende casussen. Beleidswijzigingen typeren tegelijkertijd de oude situatie.

In de volgende paragraaf wordt het analysemodel besproken die antwoord zal geven op de centrale onderzoeksvraag. Dit model omvat componenten uit de netwerk- en invloedsanalyse.

2.4. Analysemodel

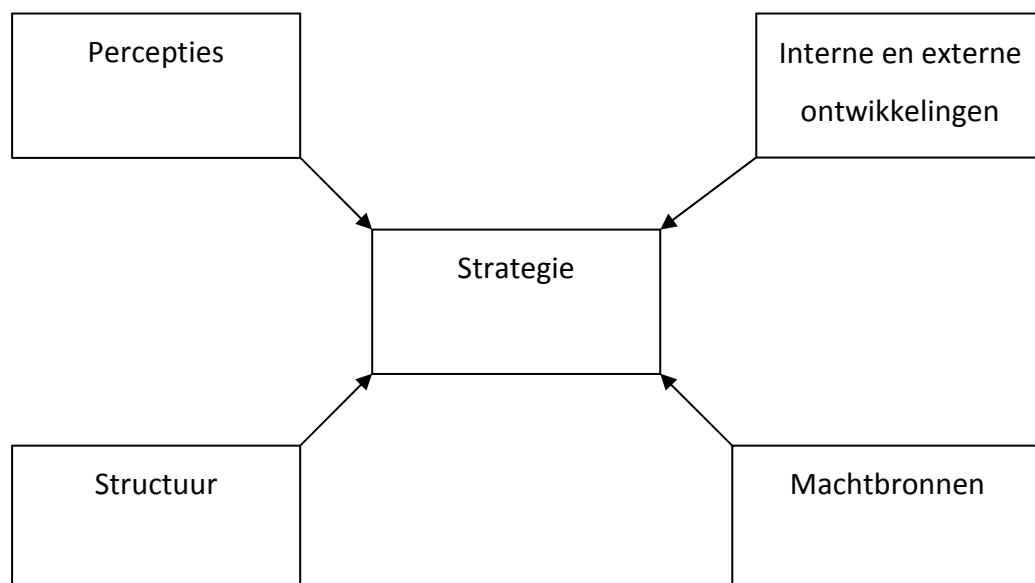
In deze paragraaf zal het analysemodel beschreven worden. Met behulp van dit model zal de onderzoeksvraag worden beantwoord. Het uiteindelijke analysemodel omvat componenten van de netwerkanalyse en de invloedsanalyse. Eerst wordt ingegaan op welke elementen bruikbaar zijn uit de netwerktheorie. Deze elementen zijn nodig om aan te geven of het dierenwelzijnsnetwerk is veranderd na de opkomst van de PvdD. Daarna wordt bekeken welke invloedsmethode zal worden gebruikt om aan te geven of de PvdD invloed heeft gehad op het dierenwelzijnsbeleid. Tenslotte zal het definitieve analysemodel worden gepresenteerd.

In de netwerkanalyse zal ik mij beperken tot twee vragen: welke actoren nemen een centrale plaats in het netwerk? De tweede vraag betreft welke link er bestaat tussen de actoren in het netwerk (Koppenjan en Klijn, 2004: 151). Deze link zal ik onderzoeken aan de hand van de strategie die actoren hebben ontwikkeld ten opzichte van andere actoren in het netwerk.

De strategie van een actor heeft een directe invloed op de relaties die deze actor heeft met andere actoren in het netwerk. Wanneer de strategie van een actor wijzigt zullen de relaties van deze actor ook wijzigen.

Voor de beantwoording van de vraag of het dierenwelzijnsnetwerk is veranderd na de opkomst van de PvdD is het noodzakelijk om het netwerk toe te lichten voor de komst van de PvdD. Specifiek zal ik bekijken welke actoren deelnamen in het netwerk en welke strategieën deze actoren hanteerden. Daarna wordt onderzocht of er nieuwe spelers zijn toegetreden of zijn verdwenen uit het netwerk na de opkomst van de PvdD. Vervolgens bekijk ik of de strategieën zijn veranderd na de opkomst van de PvdD. Daarmee wordt ook gelijk aangegeven of de relaties tussen de actoren zijn gewijzigd. De strategie van de actoren is afhankelijk van verschillende factoren. Deze factoren zijn de percepties van actoren, de interne en externe ontwikkelingen, de machtsbronnen en de structuur van het netwerk.

Figuur 1: Strategiefactoren

De tweede vraag die centraal staat is de vraag of de PvdD invloed heeft gehad op het dierenwelzijnsbeleid. Voor de beantwoording van deze vraag maak ik gebruik van de besluitvormingsmethode in combinatie met de before-after methode. Bij de

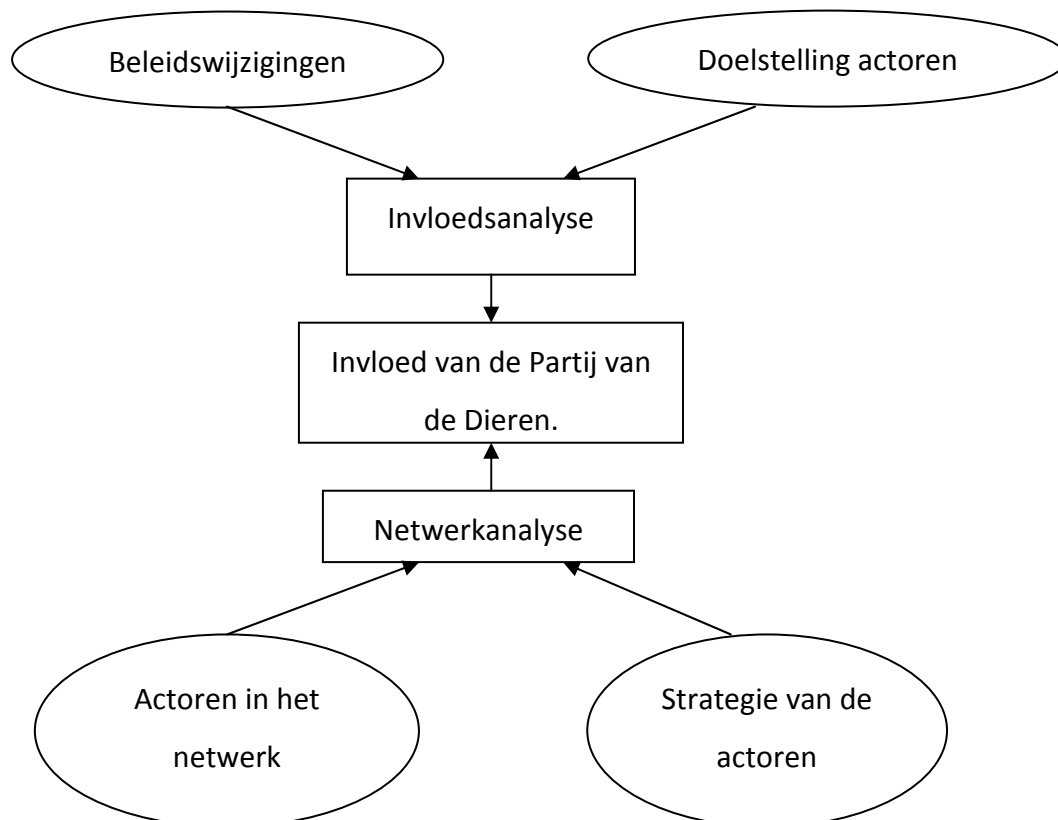

besluitvormingsmethode wordt er gekeken welke doelstellingen zijn verwezenlijkt van de verschillende actoren. Een actor heeft invloed wanneer zijn of haar doelen zijn ingewilligd in het uiteindelijke besluit.

Zoals al eerder in dit onderzoek aangegeven worden twee besluiten geselecteerd. Daarna worden de doelstellingen van de betrokken actoren nader uiteengezet. Vervolgens wordt bekeken welke doelstellingen daadwerkelijk zijn ingewilligd in het besluit. Op basis van deze bevindingen kan worden bepaald welke actor invloed heeft op het besluit. Specifiek zal onderzocht worden of de doelstellingen van de PvdD zijn overgenomen in het besluit. Op basis van deze methode kan geconcludeerd worden of de PvdD invloed heeft gehad op het dierenwelzijnsbeleid. Daarbij zal ik bekijken of het besluit veranderd is ten opzichte van eerdere besluiten voor de opkomst van de PvdD.

Aan de hand van het onderstaande model zal ik mijn onderzoeksvraag beantwoorden.

Figuur 2: Analysemodel

De onderzoeksvraag beantwoord ik aan de hand van de netwerkanalyse en de invloedsanalyse. De netwerkanalyse bestaat uit twee vragen. De eerste vraag betreft de vraag uit welke actoren het netwerk bestaat en of het netwerk veranderd is na de opkomst van de PvdD. De tweede vraag betreft de vraag of de strategie van de actoren veranderd is na de opkomst van de PvdD.

De invloedsanalyse zal ik uitvoeren aan de hand van de besluitvormingsmethode en de before-after methode. Bij de besluitvormingsmethode bekijk ik welke doelstellingen van de actoren zijn ingewilligd in het uiteindelijke besluit. Op deze manier kan invloed van actoren worden bepaald.

De before-after methode voer ik uit aan de hand van beleidswijzigingen die zijn opgetreden na de opkomst van de PvdD. Deze beleidswijzigingen schetsen tegelijkertijd de oude situatie. De vraag die hierbij centraal staat is of deze wijzigingen zijn veroorzaakt door de opkomst van de PvdD.

Op basis van het analysemodel worden deelvragen geformuleerd. De deelvragen zullen in de volgende paragraaf worden behandeld.

2.5. Deelvragen

Op basis van het analysemodel worden in deze paragraaf twee deelvragen geformuleerd die antwoord moeten geven op de onderzoeksvraag. In de volgende paragraaf worden de deelvragen geoperationaliseerd.

- Is het dierenwelzijnsnetwerk ten aanzien van de intensieve veehouderij veranderd na de opkomst van de PvdD?
- Heeft de PvdD invloed gehad op het dierenwelzijnsbeleid ten aanzien van de intensieve veehouderij?

2.6. Operationaliseren deelvragen

De onderzoeksvragen worden in deze paragraaf nader verklaard. Per onderzoeksvraag geef ik aan welk materiaal ik heb gebruikt voor de beantwoording van de deelvragen. Ook koppel ik de onderzoeksvragen aan de meest relevante elementen uit het theoretisch kader.

Is het dierenwelzijnsnetwerk ten aanzien van de intensieve veehouderij veranderd na de opkomst van de PvdD?

Met behulp van deze deelvraag wil ik eventuele veranderingen in kaart brengen die zijn opgetreden in het netwerk na de opkomst van de PvdD. Ik maak gebruik van de netwerkanalyse om deze deelvraag te beantwoorden. Ten eerste zal ik het dierenwelzijnsnetwerk in kaart brengen. Ten tweede zal ik bekijken of er spelers zijn toegetreden of zijn verdwenen uit het netwerk na de opkomst van de PvdD.

Daarna zal ik aangeven welke strategieën de partijen hanteerden voor de opkomst van de PvdD en of deze strategieën veranderd zijn na de opkomst van de PvdD. De strategie van actoren komt tot uitdrukking in de onderlinge relaties.

Deze vraag wordt beantwoord aan de hand van kwalitatieve interviews. Aan de respondent zal de vraag worden gesteld of het dierenwelzijnsnetwerk en de strategie van de respondent veranderd is na de opkomst van de PvdD.

Heeft de PvdD invloed gehad op het dierenwelzijnsbeleid ten aanzien van de intensieve veehouderij?

Met behulp van deze vraag wordt gekeken of de PvdD invloed heeft gehad op het dierenwelzijnsbeleid ten aanzien van de intensieve veehouderij. Ik maak gebruik van de invloedsanalyse om deze deelvraag te beantwoorden. Deze invloedsanalyse bestaat uit de besluitvormings- en de before-after methode.

Ten eerste zal ik bekijken wat de inzet is geweest van de verschillende actoren in het besluitvormingsproces en in welke mate de verschillende actoren hun doeleinden hebben verwezenlijkt in het uiteindelijke besluit. Specifiek worden de doelstellingen van de PvdD onder de loep genomen en wordt bekeken in welke mate deze doelstellingen zijn ingewilligd in het definitieve besluit.

Daarna worden enkele beleidswijzigingen geschetst. Deze beleidswijzigingen zijn opgetreden na de opkomst van de PvdD. Hierbij staat de vraag centraal of deze wijzigingen zijn veroorzaakt door de opkomst van de PvdD.

Deze vraag wordt beantwoord aan de hand van kwalitatieve interviews. Aan de respondent wordt de vraag gesteld of de doelstellingen van de PvdD zijn overgenomen in het uiteindelijke besluit en of de beleidswijzigingen zijn veroorzaakt door de PvdD.

3. Methoden en Technieken

Dit onderzoek zal interpretatief en kwalitatief van aard zijn. De onderzoeksgegevens zullen namelijk verzameld worden aan de hand van kwalitatieve interviews en documentenanalyse. Om de vraagstelling te beantwoorden zal er een vergelijkende 'case study' worden uitgevoerd. Vanwege het tijdsbestek zal het onderzoek zich beperken tot twee casussen, namelijk de megastallen en de veetransporten. Daarnaast beperk ik mijn analyse tot de laatste zes jaar. Dit betreft de periode van 2002 tot 2008. Dit onderzoek is uitgevoerd in de periode van februari 2008 tot augustus 2008.

Blaikie (2000: 213; e.g. Bell 1993; Blaxter et al., 1996) benadrukt in zijn boek dat "some writers have suggested that case studies are suitable for single-person research on a limited budget, and that the study of one case provides a manageable opportunity for a researcher to study one aspect of a problem in some depth within a limited time-scale." Case studies zijn in dit onderzoek dus geschikt om de hoofdvraag te beantwoorden.

De onderzoeksgegevens van "the case" worden verzameld aan de hand van diverse beleidsdocumenten zoals Kamervragen, beleidsnota's over dierenwelzijn, handelingen van de Staten Generaal en onderwerp relevante (wetenschappelijke) publicaties. Tevens zullen kwalitatieve interviews worden afgenomen van betrokken bestuurders, van maatschappelijke organisaties, belangengroeperingen, individuen uit de agrarische samenleving, bewindspersonen en ambtenaren. Dit onderzoek beslaat 18 interviews. De interviewvragen zijn opgenomen in bijlage II.

In de volgende hoofdstukken zal worden ingegaan op de casussen. Het analysemodel zal worden toegepast op de casussen. Hoofdstuk 4 behandelt het netwerk en beleid op het gebied van de megastallen. In hoofdstuk 5 worden de veetransporten onder de loep genomen. In beide casussen zal eerst worden gekeken of er veranderingen zijn opgetreden in het netwerk na de opkomst van de PvdD. In het tweede gedeelte wordt onderzocht of de PvdD invloed heeft op beleid.

4. Megastallen

4.1. Inleiding

Megabedrijven, megastallen en varkensflats staan op dit moment volop in de belangstelling. Intensieve veehouderijbedrijven worden verplaatst van kwetsbare natuurgebieden naar landbouwontwikkelingsgebieden (LOG's). Gemeenten krijgen steeds meer aanvragen voor nieuwe huisvesting en uitbreiding van varkens- en pluimveestallen. De bedrijven vallen op door het grote aantal dieren dat boeren daar willen houden. Deze grootschalige bedrijven roepen veel maatschappelijke weerstand op. Boeren van kleinschalige bedrijven, maar ook burgers verenigen zich in actiecomités en protesteren tegen de komst van deze bedrijven in hun achtertuin (Alterra, 2007: 7).

Naast regionaal verzet, mengen ook landelijke organisaties zich in dit debat. Milieudefensie heeft de campagne Landelijk Meldpunt Varkensflats gelanceerd om het gevoel van ongenoegen te inventariseren. Het verschijnsel megastallen heeft ook geleid tot een grote hoeveelheid Kamervragen. Tegenstanders van de intensieve veehouderij impliceren dat megastallen leiden tot meer dierenleed en milieuvervuiling. Bestuurders geven aan dat deze ontwikkelingen passen in de opgestelde reconstructieplannen (Alterra, 2007: 7). De discussie over de wenselijkheid van grootschalige bedrijven wordt niet alleen gevoed door wetenschappelijke feiten over risico's, maar ook door ethische en emotionele aspecten die de maatschappelijke acceptatie bepalen (Schouten, 2008: 8).

Bovenstaande plannen hebben geleid tot een burgerinitiatief van de organisaties Milieudefensie en Jongeren Milieu Actief met als titel "Stop fout vlees". Dit burgerinitiatief was in 2007 ingediend bij de Tweede Kamer. Dit initiatief maakt duidelijk dat er in de samenleving grote onvrede heerst over de huidige toestand in de Nederlandse veehouderij. De tendens naar grootschaligheid wordt niet zonder slag of stoot geaccepteerd. De grootschaligheid en intensivering zijn trends die voortkomen uit de mogelijkheden die technische ontwikkelingen bieden en welke streven naar een toename van een zo concurrerend en goedkoop mogelijke dierlijke productie op mondiaal niveau. Dit mondiale

speelveld bemoeilijkt de aansporing om duurzaam te produceren en consumeren op nationaal niveau (Schouten, 2008: 2).

Daarom heeft de Tweede Kamer het kabinet verzocht om een standpunt in te nemen over de zogenaamde megastallen (Schouten, 2008: 3). In opdracht van de Tweede Kamer heeft minister Verburg onderzoek laten doen naar de effecten van megastallen. Op 12 februari 2008 heeft de Tweede Kamer een vijftal rapportages ontvangen over de effecten van megastallen voor natuur, milieu, volksgezondheid en dierenwelzijn (minInv.nl, 2008a). De rapportages geven verschillende conclusies weer waardoor het debat over de toenemende schaalvergroting in de intensieve veehouderij voorlopig nog niet is afgerond in Nederland.

In de volgende paragraaf zal het netwerk van actoren worden beschreven. Daarna zal worden nagegaan of er veranderingen zijn opgetreden in het netwerk na de opkomst van de PvdD.

4.2. Actoren

In deze paragraaf worden de actoren beschreven die een actieve rol vervullen in het netwerk op het gebied van de megastallen.

Uit interviewresultaten kan worden aangenomen dat het huidige netwerk bestaat uit het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), de vaste Kamercommissie Landbouw (bestaande uit woordvoerders van Christen Democratisch Appel (CDA), Partij van de Arbeid (PvdA), Socialistische partij (SP), Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD), GroenLinks, Partij Voor de Vrijheid (PVV), Christen Unie (CU), Democraten '66 (D66), Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP) en Partij voor de Dieren (PvdD), de Nederlandse Vakbond Varkenshouderij (NVV), Land en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO), Dierenbescherming, Milieudefensie en Wakker Dier.

Het huidige netwerk wordt afgezet tegen het netwerk voor de opkomst van de PvdD. De vraag die hierbij centraal staat is of het netwerk ook daadwerkelijk veranderd is na de opkomst van de PvdD.

4.2.1. Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

LNV is in 1935 opgericht. LNV speelde een belangrijke rol in het netwerk na de Tweede Wereldoorlog. LNV maakte deel uit van het Groene Front en het Landbouwschap. Het Groene Front bestond naast LNV uit de centrale landbouworganisaties (productschappen) en de vaste Tweede Kamercommissie voor Landbouw. Het Groene Front werd ook wel de ijzeren driehoek genoemd (Bekke en de Vries, 2001: 41 – 55).

Het Landbouwschap speelde in de tweede helft van de twintigste eeuw een centrale rol in de agrarische overlegeconomie. Meer dan 40 jaar wisten werkgevers en werknemers via een agrarisch ‘poldermodel’ binnen het Landbouwschap het Nederlandse landbouwbeleid in een ijzeren greep te houden en het landbouwbelang te beschermen tegen ongewenste regelgeving en bezuinigingen. Het Landbouwschap was een publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie, dat een mengeling van overheidsverantwoordelijkheid en behartiging van het sectorbelang vormde (Krajenbrink, 2005). In 1998 kwam er een einde aan het Landbouwschap. Na een uit de hand gelopen sociaal conflict deden de werknemersbonden het verzoek de instelling op te heffen. De werkgevers keken slechts toe (Krajenbrink, 2005).

De omgeving van het ministerie is duidelijk veranderd. Het traditionele overlegmodel is nagenoeg verdwenen. Andere actoren zoals milieuorganisaties worden steeds meer gehoord in het netwerk. Waarden zoals milieu en natuur moeten organisatorisch en beleidsmatig worden vertegenwoordigd. Daarnaast vindt er door het beperkende beleid en liberalisering tussen de sectoren van landbouw een sterke differentiatie plaats. Het netwerk in de landbouwsector is breder en gedifferentieerder geworden. Het netwerk is minder stabiel en het netwerk varieert met het onderwerp dat op de politieke agenda staat (Bekke

en de Vries, 2001: 68 – 69). LNV staat niet meer centraal in het netwerk maar LNV maakt onderdeel uit van het netwerk.¹

4.2.2. De vaste Kamercommissie Landbouw

Vroeger speelde de vaste Kamercommissie van Landbouw (lees verder: Kamercommissie) een belangrijke rol in het netwerk. De commissie was als geen ander van de problemen in de sector op de hoogte. De commissie had veel leden die uit de sector afkomstig waren. Kamerleden en ministers werden opgeleid binnen de sector. Tussen de landbouworganisaties, het ministerie en de vaste Kamercommissie bestond een levendige uitruil van mensen, middelen en posities. De intensieve samenwerking tussen de verschillende belanghebbenden maakte van de Nederlandse landbouw een zeer succesvolle beleidssector die internationaal in de top meedraaide (Bekke en de Vries: 2000: 46 – 47).

Uit interviewresultaten met de landbouwwoordvoerders van de verschillende politieke partijen blijkt dat de hedendaagse positie van de commissie behoorlijk discutabel is. De Partij van de Arbeid is van mening dat de positie van de Kamercommissie behoorlijk verzwakt is na de opheffing van het Landbouwschap en het Groene Front. Het CDA benadrukt juist dat de rol van de commissie sterker is dan vroeger. Het CDA is van mening dat de commissie op inhoudelijk vlak meer invloed heeft dan vroeger.² De commissie bestaat tegenwoordig niet meer alleen uit leden die afkomstig zijn uit de sector. Hierdoor is ook de insteek van de commissie ten aanzien van het landbouwbeleid aanzienlijk veranderd (Bekke en de Vries, 2000).

De politieke partijen die zich bezig houden met dierenwelzijn en dus vertegenwoordigd zijn in de commissie, zullen afzonderlijk behandeld worden in de volgende subparagrafen (D66,

---

¹ Informatie gebaseerd op interview ambtenaar ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

² Informatie gebaseerd op interviews met Harm Evert Waalkens (PvdA) en Annie Schreijer Pierik (CDA). Waalkens is respectievelijk landbouwwoordvoerder namens de PvdA. Schreijer Pierik was op dat moment voorzitter van de vaste kamercommissie Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

ChristenUnie, SGP, en Verdonk worden buiten beschouwing gelaten vanwege hun marginale rol op het gebied van dierenwelzijn). Bij de beschrijving van de politieke partijen beperk ik mij tot het politieke standpunt met betrekking tot dierenwelzijn gebaseerd op interviewresultaten en de verkiezingsprogramma's. De partijen maken zich hard voor deze standpunten in de Tweede Kamer en andere discussies. De achtergrond van deze partijen blijft in dit onderzoek onderbelicht.

4.2.2.1. CDA

Het verkiezingsprogramma van het CDA (2006) gaat niet specifiek in op dierenwelzijn. Het CDA komt op voor boeregezinnen en werkgelegenheid. Het CDA wil de land- en tuinbouw voor Nederland behouden, maar ziet wel dat daarvoor veranderingen nodig zijn zoals schaalvergroting.³

4.2.2.2. PvdA

Dierenwelzijn heeft binnen de PvdA nooit hoog op de politieke agenda gestaan. De PvdA geeft aan dat intensieve veehouderij gerelateerd is aan milieuproblematiek.⁴ Het verkiezingsprogramma van de PvdA (2006) benadrukt dat de nationale wetgeving ten aanzien van algemeen dierenwelzijn in de bio-industrie moet worden aangescherpt. Veehouderij moet diervriendelijker worden.

---

³ Informatie gebaseerd op interview met Annie Schreijer Pierik (CDA). Schreijer Pierik was op het moment dat het interview plaatsvond voorzitter van de vaste kamercommissie Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

⁴ Informatie gebaseerd op interview met Harm Evert Waalkens. Waalkens is landbouwwoordvoerder namens de PvdA.

4.2.2.3. SP

De SP richt zich in het bijzonder op dierenwelzijn in haar verkiezingsprogramma (2006). Dierlijke productie moet voldoen aan stevig aangescherpte eisen van dierenwelzijn. Dierrechten moeten meer aandacht krijgen in de politiek.

4.2.2.4. VVD

Het verkiezingsprogramma van de VVD (2006) heeft slechts een korte paragraaf opgenomen over land- en tuinbouwbeleid. De VVD geeft in deze paragraaf aan dat ondernemers zich meer moeten richten op veilige en duurzame productie met een grotere zorg voor welzijn van dieren. De VVD richt zeer in het bijzonder op het belang van de ondernemer.⁵

4.2.2.5. PVV

De PVV is opgericht op 22 februari 2006. Wat betreft dierenwelzijn legt de PVV de nadruk op dierenmishandeling. De PVV is voor verankering van dierenrechten in de grondwet.⁶

4.2.2.6. GroenLinks

GroenLinks (2006) legt de nadruk op duurzaam produceren. Dierenrechten moeten worden opgenomen in de Grondwet en in een nieuw Europees verdrag. Veetransporten moeten verboden worden en mishandeling van dieren moet strenger worden aangepakt.

---

⁵ Informatie gebaseerd op interview met Janneke Snijder Hazelhoff. Snijder Hazelhoff is landbouwwoordvoerder namens de VVD.

⁶ Informatie gebaseerd op interview met Dion Graus. Dion Graus is landbouwwoordvoerder namens de PVV.

4.2.2.7. PvdD

De Partij voor de Dieren beschouwt dieren als de allerzwaksten in de samenleving. De PvdD heeft als uitgangspunt dat dieren net als mensen levende wezens zijn met bewustzijn en gevoel. Dieren hebben het morele recht op een respectvolle behandeling door mensen. In wetgeving moeten de rechten van de dieren beter worden verankerd. Het ultieme doel van de PvdD is om de bio-industrie een halt toeroepen. De missie van de PvdD is om dierenwelzijn terug te brengen op de politieke agenda (parlement.com, 2008).

4.2.3. *De Nederlandse Vakbond Varkenshouderij*

De NVV is een belangenorganisatie voor de beroepsgroep varkenshouders. De NVV is in 1994 opgericht omdat de varkenshouders zich onvoldoende behartigd voelden door de traditionele belangenbehartigers (Bekke en de Vries, 2000: 72).

De organisatie groeide in de beginfase snel qua leden en de organisatie was in staat ontevreden boeren te organiseren. Van den Brink, toenmalig voorzitter en oprichter van de NVV, mobiliseerde veel boeren voor de militante acties die hij uitvoerde. Deze acties hadden als doel om duidelijke signalen af te geven aan de overheid. De media besteedde veel aandacht aan deze acties waardoor politieke bestuurders serieus rekening moesten houden met de NVV (Bekke en de Vries, 2000: 72).

Uit diverse interviewresultaten blijkt dat de NVV een gewaardeerde speler is geworden in het dierenwelzijnnetwerk. De NVV overlegt met LNV en andere actoren over verschillende wetsvoorstellen. Verder is de NVV vertegenwoordigd in organisaties zoals het Productschap Vee en Vlees.⁷

---

⁷ Informatie gebaseerd op interview Wyno Zwanenburg. Zwanenburg is voorzitter van de Nederlandse Vakbond Varkenshouderij.

4.2.4. Land en Tuinbouw Organisatie Nederland

Het Landbouwschap is in 1998 opgehouden met functioneren waardoor de taken afgestoten moesten worden aan andere organisaties. In 1995 worden drie centrale landbouworganisaties gefuseerd tot de LTO (Bekke en de Vries, 2000: 51 – 52).

LTO heeft de belangenbehartiging overgenomen van het Landbouwschap. De publiekrechtelijke taken zijn overgebracht naar de productschappen. In tegenstelling tot het Landbouwschap is LTO een organisatie waar boeren vrijwillig lid van zijn. LTO is een privaatrechtelijke werkgeversorganisatie die vooral de belangenbehartiging op de voorgrond plaatst (Bekke en de Vries, 2000: 51 – 52).

Uit de interviewresultaten komt naar voren dat de LTO de positie van het Landbouwschap heeft overgenomen. De missie van de LTO is het ondersteunen van haar leden bij het realiseren van een duurzame positie in markt en maatschappij. De LTO is vertegenwoordigd als centrale werkgevers- en ondernemersorganisatie in de Sociaal Economisch Raad (SER) en in het bestuur van het Productschap Vee, Vlees en Eieren (PVE).⁸

4.2.5. Dierenbescherming

De Dierenbescherming is in 1864 opgericht. Sinds de oprichting heeft de Dierenbescherming veel invloed gehad op wetten die tot stand komen voor dieren. De ledengroei van de Dierenbescherming heeft zich doorgezet na de Tweede Wereldoorlog. In de jaren zeventig is het milieu- en natuurbewustzijn gegroeid in Nederland. Dit kwam tot uitdrukking in het ledenaantal, die steeg van 65.000 tot 100.000 leden.⁹

---

⁸ Informatie gebaseerd op interview met Han Swinkels. Swinkels is werkzaam als teammanager belangenbehartiging binnen het Team Markt Dierlijk van ZLTO.

⁹ Informatie gebaseerd op interview met Alexander Bolomey. Bolomey is werkzaam als lobbyist van de Dierenbescherming.

Ook in de huidige situatie drukt de Dierenbescherming een behoorlijke stempel op het dierenwelzijnsbeleid. De Dierenbescherming werkt actief samen met het bedrijfsleven aan initiatieven om de aanschaf van biologisch vlees door consumenten te stimuleren.¹⁰

4.2.6. Milieudefensie

Een groep van verontruste personen heeft in 1971 de Raad voor Milieudefensie opgericht. De van oorsprong erudiete club groeide uit tot een open en democratische organisatie, met haar wortels in de samenleving. Vanaf de jaren zeventig worden grootscheepse acties gevoerd door Milieudefensie. Begin jaren tachtig wordt het accent van milieuproblematiek verschoven naar werkeloosheid en bezuinigingen. Vanaf de jaren negentig stippelt Milieudefensie zelf wegen uit naar een duurzame toekomst.¹¹

De insteek van Milieudefensie is veranderd van een actiegroepering naar een professionele organisatie. Waar voorheen de term ‘beroepsactivisten’ opdook wanneer het ging over dergelijke clubs zoals Milieudefensie en Greenpeace, groeit het milieubewustzijn onder de samenleving. Het vertrouwen van de burger in natuur- en milieuorganisaties blijft groot. Ledenaantallen van deze clubs zijn explosief gegroeid in de jaren negentig waardoor Milieudefensie zich heeft ontwikkeld tot een volwaardige speler in het netwerk (milieudefensie.nl, 2008).¹²

4.2.7. Wakker Dier

Wakker Dier is in 1998 opgericht. De stichting is van mening dat dieren in bio-industrie leven onder erbarmelijke omstandigheden. De oproep van Wakker Dier richt zich op het afschaffen van de bio-industrie. Wakker Dier is in 2001 gefuseerd met Lekker Dier. Wakker

---

¹⁰ Ibid.

¹¹ Informatie gebaseerd op interview met Wouter van Eck. Van Eck is werkzaam als campagneleider Landbouw en Voedsel van Milieudefensie.

Dier probeert consumenten en burgers bewust te maken van diervriendelijke producten. Behalve consumentenvoorlichting stimuleert Wakker Dier ook bedrijven tot een diervriendelijker beleid. Wakker Dier is een belangrijke actor in het besluitvormingsproces (wakkerdier.nl, 2008).

4.2.8. Deelconclusie

De aanname die kan worden getrokken op basis van de interviews is dat het netwerk op het gebied van de megastallen is niet aanzienlijk veranderd na de opkomst van de PvdD. Er zijn slechts twee nieuwe (politieke) partijen bij toetreden tot het netwerk namelijk de PvdD en de PVV. Andere actoren zoals de NVV, Milieudefensie en Wakker Dier waren al actief in het netwerk maar zij traden niet in overleg met andere actoren op beleidsniveau. Deze actoren hebben zich pas de laatste jaren ontwikkeld tot volwaardige spelers in het dierenwelzijnnetwerk.

In de volgende paragraaf worden de strategieën van de actoren uit het netwerk behandeld. De vraag die in deze paragraaf centraal staat is of deze strategieën zijn veranderd door de opkomst van de PvdD. De strategie van een actor ten opzichte van andere actoren in het netwerk bepaalt tegelijk hoe de verhoudingen tussen deze actoren zijn in het netwerk. Wanneer er een verandering in strategie van een actor ten opzichte van andere plaatsvindt, zal er ook direct een verandering in de relatie tussen deze actor ten opzichte van andere actoren zichtbaar zijn.

4.3. Strategieën

In deze paragraaf zal ik ingaan op de strategieën van de actoren uit het netwerk. Deze strategieën zijn gebaseerd op percepties, externe en interne ontwikkelingen, toegang en

---

¹² Ibid

gebruik van machtsbronnen en de structuur van het netwerk. Hierbij zal ik vooral kijken of de strategieën zijn gewijzigd na de opkomst van de PvdD. De beschrijving van deze strategieën zijn grotendeels gebaseerd op interviewresultaten.

4.3.1. Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

LNV gold als een ministerie dat er was voor de boeren, helemaal in lijn van belangenbehartiging. Het ministerie dacht en handelde vanuit dat perspectief. In 1993 werd de missie van het departement verschoven naar een bredere opstelling. LNV heeft haar focus verlegd naar markt, kwaliteit, natuur en duurzame productie. Beleidsgebieden zoals milieu, ruimtelijke ordening, volksgezondheid en economie drenkte op indringende wijze door in het taakgebied van LNV. De ontpoldering van de Nederlandse landbouw toonde aan dat de hechte beleidsgemeenschap uit het verleden uit elkaar viel en dat LNV niet langer de centrale rol vervulde in het netwerk (Bekke en de Vries, 2000: 131 – 178).

LNV bezit veel machtsbronnen en maakt vaak gebruik van deze machtsbronnen. De machtsbronnen die het ministerie bezit en gebruikt zijn onder andere tijd, geld, kennis, communicatiemiddelen, expertise, prestige, uitgebreid netwerk, informatie en overtuigingskracht. Voorheen gebruikte LNV deze machtsbronnen om haar sterke positie te benadrukken in het netwerk. Tegenwoordig gebruikt het departement de machtsbronnen om deze aan andere actoren beschikbaar te stellen. LNV organiseert ethische debatrondes waardoor contact wordt gezocht met de achterban, zo ook met de PvdD. De rol van het ministerie is gelijkwaardig geworden ten opzichte van de andere actoren uit het veld.¹³

De regels uit het netwerk bepalen grotendeels de structuur van het netwerk. De taakverdeling van het ministerie is vastgelegd in wetgeving. Het ministerie maakt wet- en regelgeving gereed voor de minister voordat deze wordt behandeld in de Tweede Kamer. Voordat deze wet- en regelgeving tot stand komt, worden actoren door LNV betrokken bij

het besluitvormingsproces. LNV heeft de positie om te bepalen welke informatie wordt uitgewisseld. Op basis van deze positie ontwikkelt het departement haar strategie. Deze strategie is afhankelijk van het beleidsterrein.¹⁴

Op het gebied van de megastallen schetst het ministerie de contouren van het beleid. Provincie en gemeenten zijn uiteindelijk verantwoordelijk voor de uitvoering van het beleid. Het actuele debat over de megastallen wordt zowel nationaal als regionaal gevoerd (Alterra, 2007). LNV heeft verschillende overleggen gevoerd met de betrokken actoren maar LNV heeft voornamelijk een faciliterende rol in deze kwestie omdat de daadwerkelijke besluitvorming op provinciaal en gemeentelijk niveau ligt. De strategie van LNV is dan ook te omschrijven als de samenwerkingsstrategie. De strategie van LNV is niet gewijzigd na de opkomst van de PvdD.¹⁵

4.3.2. De vaste Kamercommissie Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

De Kamercommissie controleert het kabinet. In 2008 heeft de Kamercommissie de minister gevraagd om een kabinetsstandpunt in te nemen over de megastallen. Op basis van dit verzoek heeft de minister onderzoek laten doen naar de effecten van megastallen voor natuur, milieu, volksgezondheid en dierenwelzijn. Het kabinet focust zich voornamelijk op het volksgezondheidsaspect (minInv.nl, 2008).

Op basis van interviews komt naar voren dat het CDA en de VVD de land- en tuinbouw voor Nederland willen behouden. Om deze doelstelling te realiseren maken het CDA en de VVD zich sterk voor schaalvergrotingen. Het CDA en de VVD werken intensief samen om deze

---

¹³ Informatie gebaseerd op interview ambtenaar LNV.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

doelstelling te bereiken. Het CDA en de VVD proberen hun stempel op het beleid te drukken en zoeken daarom ook toenadering tot andere partijen zoals de PvdA en de PVV.¹⁶

De PvdA en de CU volgen op dit moment vaker de lijn van het CDA omdat zij gebonden zijn aan coalitieafspraken. De PvdA blijft in het debat wel de nadruk leggen op meer duurzame productie door de Nederlandse landbouwsector. Het CDA, de VVD en de PvdA besteden geen aandacht aan de PvdD. Op deze manier wordt de PvdD geïsoleerd.¹⁷

Uit de interviews blijkt dat de PVV een centrale positie inneemt op het gebied van dierenwelzijn. Het CDA en de VVD zoeken vaak toenadering tot de PVV om een meerderheid te creëren. De PVV onderhoudt ook goede contacten met GroenLinks en de PvdD. De PVV wordt in haar strijd tegen dierenwelzijn niet gesteund door de SP.¹⁸

Op basis van Kamerstukken (2008) blijkt dat de SP, GroenLinks, D66 en de PvdD dezelfde lijn volgen. Deze partijen stemmen vaak eensgezind. De respondenten geven aan dat de SP en GroenLinks een constructievere houding aannemen ten opzichte van andere partijen dan de PvdD. De strategie van de besproken politieke partijen wordt getypeerd als de samenwerkingsstrategie. De respondenten geven aan dat de strategie niet is veranderd na de opkomst van de PvdD.¹⁹

Volgens de respondenten volgt de PvdD haar eigen koers. Zij ageren tegen de bio-industrie. Deze boodschap wordt binnen en buiten de Tweede Kamer verkondigd. De partij werkt solistisch en zoekt geen toenadering tot andere politieke partijen en actoren. Instrumenten die de PvdD gebruikt zijn het stellen van Kamervragen en het maken van stampij tegen de minister. Naar aanleiding van deze Kamervragen of de conflicten met de minister zoekt de

---

¹⁶ Informatie gebaseerd op interviews met Harm Evert Waalkens (PvdA), Annie Schreijer Pierik (CDA), Janneke Snijder Hazelhoff (VVD) en Dion Graus (PVV).

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Informatie gebaseerd op interviews met Harm Evert Waalkens (PvdA), Annie Schreijer Pierik (CDA), Janneke Snijder Hazelhoff (VVD) en Dion Graus (PVV).

PvdD contact met de media om de publieke opinie te beïnvloeden. De strategie van de PvdD is een combinatie van de go-alone strategie en de conflictueuze strategie.²⁰

Het CDA heeft echter ook nog een andere troef in handen. De voorzitter van de Kamercommissie is van CDA-huize. Deze functie is niet alleen puur technisch. Deze voorzitter probeert de land- en tuinbouwsector hun plek te laten behouden in het dierenwelzijnnetwerk. Dit doet zij door middel van rondetafelgesprekken. Voor deze rondetafelgesprekken worden belangenorganisaties uitgenodigd zoals de NVV, LTO en de Dierenbescherming. Rondetafelgesprekken zijn de mogelijkheid voor actoren om zich te profileren. De voorzitter van de Kamercommissie geeft aan dat de strategie niet is gewijzigd na de opkomst van de PvdD. De respondent geeft wel aan dat zij eerder geneigd is om belangengroeperingen uit te nodigen die de landbouwsector vertegenwoordigen dan andere belangenorganisaties.²¹

4.3.3. Nederlandse Vakbond Varkenshouderij

De NVV voerde in het verleden onder leiding van Wien van den Brink regelmatig actie tegen het mestbeleid. Tegenwoordig is de NVV meer gefocust op beleidsmatig vlak. De NVV voert veel overleg met andere actoren uit het veld zoals LNV, de Kamercommissie, LTO en de Dierenbescherming. De NVV zoekt geen toenadering tot de PvdD, Milieudefensie en Wakker Dier.²²

De NVV is vertegenwoordigd in het productschap en de RDA. Door de toenemende fragmentatie en differentiatie hebben belangengroeperingen steeds meer invloed op het dierenwelzijnsbeleid (Bekke en de Vries, 2000). De strategie van de NVV is grotendeels aangepast naar aanleiding van de veranderende normen en waarden in de landbouwsector. De respondent geeft aan dat deze veranderende normen en waarden nog meer zijn

---

²⁰ Ibid.

²¹ Informatie gebaseerd op interview Annie Schreijer Pierick (CDA).

versterkt en worden uitgedragen door de maatschappij door de opkomst van de PvdD. Uit interviewresultaten blijkt dat de NVV als een volwaardige speler wordt gezien door andere actoren. De NVV heeft zijn strategie veranderd van een conflictueuze strategie naar een samenwerkingsstrategie. De geïnterviewde benadrukt dat de opkomst van de PvdD slechts een marginale invloed heeft gehad op de verandering van de strategie van de NVV.²³

4.3.4. Land en Tuinbouw Organisatie Nederland

De LTO behartigt het algemeen belang van de landbouwsector. De LTO voert regelmatig overleg met belangenbehartigers van specifieke sectoren en organisaties zoals de NVV en de Dierenbescherming. LTO onderhoudt intensief contact met LNV. Door middel van deze contacten probeert LTO invloed uit te oefenen op beleidsmatig vlak. De LTO is verder vertegenwoordigd in diverse besturen en organen zoals het Productschap, Vee, Vlees en Eieren, de Sociaal Economisch Raad (SER) en de RDA. De strategie van LTO wordt omschreven als de samenwerkingsstrategie. De respondent benadrukt dat de strategie niet is veranderd na de opkomst van de PvdD. De LTO is van herkomst een club die veel contacten onderhoudt met verschillende belangenbehartigers.²⁴

4.3.5. Dierenbescherming

De Dierenbescherming geniet een bijzondere status. De organisatie geldt al jaren als een belangrijke speler. De Dierenbescherming wordt gerespecteerd door veel actoren uit het veld. De Dierenbescherming hanteert een realistische inslag. De Dierenbescherming maakt vaak gebruik van duwen, draaien, trekken, enthousiasmeren en informeren. De Dierenbescherming onderhoudt goede relaties met LNV, de Kamercommissie en andere belangenorganisaties zoals de LTO en de NVV. De Dierenbescherming hanteert net als de meerderheid van de betrokken actoren uit het netwerk de samenwerkingsstrategie. Volgens

---

²² Informatie gebaseerd op interview Wyno Zwanenburg (NVV).

²³ Ibid.

de respondent is de strategie van de Dierenbescherming is niet veranderd na de opkomst van de PvdD.²⁵

4.3.6. Milieudéfensie

Milieudéfensie onderhoudt hechte contacten met verschillende organisaties. De contacten zijn veel hechter dan vroeger. Door middel van deze contacten probeert Milieudéfensie zijn stempel te drukken op het dierenwelzijnsbeleid. Daarnaast heeft Milieudéfensie regelmatig contact met de media. Milieudéfensie kiest een aantal onderwerpen waarop zij de aandacht willen vestigen. Vervolgens wordt de media ingeschakeld door Milieudéfensie om burgers te informeren over deze campagnes. De media is belangrijk voor het creëren van maatschappelijk draagvlak. Ook kan via media druk worden gelegd op de politieke samenleving. In deze setting opereert Milieudéfensie in principe onafhankelijk. De strategie van Milieudéfensie is een combinatie van de conflictueuze strategie en de go-alone strategie.²⁶

De strategie van de Milieudéfensie is veranderd na de opkomst van de PvdD volgens de respondent. Sinds de opkomst van de PvdD staat dierenwelzijn hoog op de politieke agenda. Dit heeft tot gevolg gehad dat Milieudéfensie haar strategie kon aanpassen en meer gebruik kon gaan maken van de media om aandacht te vragen voor haar campagnes.²⁷

Ook de veranderende normen en waarden in de landbouwsector hebben invloed gehad op de wijzigende strategie van Milieudéfensie. De respondent geeft aan dat de opkomst van de PvdD een versterkend effect heeft gehad op de veranderende normen en waarden. Naast de traditionele spelers werden ook andere partijen uit het veld steeds meer gehoord in het

---

²⁴ Informatie gebaseerd op Han Swinkels (LTO).

²⁵ Informatie gebaseerd op interview Alexander Bolomey (Dierenbescherming).

²⁶ Informatie gebaseerd op interview Wouter van Eck (Milieudéfensie).

²⁷ Ibid.

dierenwelzijndebat. Uit interviewresultaten blijkt dat Milieudefensie steeds meer als een volwaardige speler wordt beschouwd door andere actoren uit het dierenwelzijnsnetwerk.²⁸

4.3.7. Wakker Dier

Wakker Dier onderhoudt goede contacten met de media. Door beeldvorming proberen zij de publieke opinie te beïnvloeden. Wakker Dier benut naast het gebruik van media juridische wegen om druk uit te oefenen op de besluitvorming. Wakker Dier onderhoudt verder politieke contacten – hoofdzakelijk met de SP – maar opereert voornamelijk alleen. Wakker Dier gaat verder niet naar organisaties toe. De standpunten van de actoren zijn bekend. De strategie die Wakker Dier toepast, kan worden omschreven als de conflictueuze strategie.²⁹

De strategie van Wakker Dier is niet veranderd na de opkomst van de PvdD. Wakker Dier maakte al gebruik van de media voor de opkomst van de PvdD. De opkomst van de PvdD heeft wel tot gevolg gehad dat de beelden die Wakker Dier verspreidt via de media meer aandacht krijgen in de samenleving. Door de toenemende aandacht voor Dierenwelzijn krijgt Wakker Dier ook meer medestanders in haar strijd tegen de bio-industrie van burgers.³⁰

4.3.8. Deelconclusie

Uit interviewresultaten komt naar voren dat de strategieën van de actoren niet aanzienlijk zijn veranderd na de opkomst van de PvdD. De kanttekening die hierbij gemaakt dient te worden is dat deze aanname slechts een voorlopige conclusie is. De meeste respondenten hebben de invloed van de PvdD behoorlijk kleiner gemaakt dan naar mijn mening het geval

---

²⁸ Ibid.

²⁹ Informatie gebaseerd op interview met een belangenbehartiger.

³⁰ Ibid.

is. Van herkomst werd het landbouwnetwerk direct bij de besluitvorming betrokken. Uiteindelijk maakte oude opvattingen plaats voor nieuwe maatschappelijke ideeën. Natuur werd steeds belangrijker gevonden in de samenleving. (Bekke en de Vries, 2000).

Uit interviewresultaten blijkt dat deze nieuwe maatschappelijke ideeën ook hun weerslag hebben gehad op het politieke landschap in Nederland. De samenleving kreeg steeds meer oog voor dierenbelangen. Dit heeft tot gevolg gehad dat de PvdD een verkiezingsoverwinning behaalde in 2006. Door de verkiezingswinst van de PvdD is de aandacht voor dier en milieu nog meer toegenomen in de samenleving. Op basis van deze ontwikkelingen kan worden gesteld dat de PvdD is ontstaan door waarden- en normenverandering. De PvdD was hierdoor in staat om nog meer aandacht te vestigen op deze veranderende normen en waarden op het gebied van dierenwelzijn. Daarnaast konden door deze veranderende waarden en normen in de maatschappij andere actoren toetreden tot het netwerk. Spelers hebben zich daardoor ontwikkeld tot volwaardige spelers die invloed uitoefenen op het dierenwelzijnsbeleid.

De strategie van deze spelers is in de meeste gevallen veranderd naar de samenwerkingsstrategie. Respondenten benadrukken dat door de PvdD de samenleving nog meer aandacht heeft gekregen voor dier en milieu. De verandering van maatschappelijke waarden en normen waren echter al lang ingezet voordat de PvdD was opgericht. De respondenten geven aan dat de opkomst van de PvdD dan ook slechts een marginale rol heeft gehad op de verandering van de strategieën van deze spelers. Hierbij dient vermeld te worden dat deze aannames voortvloeien uit de interviews. Deze aannames zijn geen op zichzelf staande feiten maar zijn subjectieve meningen van respondenten. Naar mijn mening kunnen de antwoorden voor een groot gedeelte als waar worden aangenomen omdat bovenstaande aanname door de meeste respondenten wordt gedeeld.

Andere respondenten benadrukken dat hun strategie aanzienlijk beter functioneert na de opkomst van de PvdD. Door de opkomst van de PvdD besteden de media meer aandacht aan dierenwelzijn. Dit heeft tot gevolg gehad dat er meer belangstelling is voor partijen die

hetzelfde doel najagen als PvdD. Door de toenemende aandacht voor dierenwelzijn worden steeds meer burgers gemobiliseerd om zich aan te sluiten in de strijd tegen de bio-industrie.

In de volgende paragrafen wordt gekeken of de PvdD invloed heeft gehad op het dierenwelzijnsbeleid. Ten eerste zal ik de doelstellingen op het gebied van de megastallen van de actoren onderzoeken. Vervolgens zal ik kijken welke beleidswijzigingen zich hebben voorgedaan na de opkomst van de PvdD. Ik zal afsluiten met een deelconclusie die ingaat op welke doelstellingen van de verschillende actoren het dichtst bij het uiteindelijke besluit liggen. Hiermee wordt ook de vraag beantwoord of de PvdD invloed heeft gehad op het beleid van de megastallen.

4.4. Doelstellingen actoren

Actoren hebben strategieën ontwikkeld om hun doelstellingen te realiseren. In deze paragraaf zal ik ingaan op doelstellingen van de actoren op het gebied van de megastallen. Sommige actoren delen dezelfde visie wat betreft de megastallen. Deze zal ik samen behandelen in een subparagraaf. Daarnaast dient nog vermeld te worden dat duurzaam het belangrijkste punt van belangen en strategiebepaling in de megastallen discussie is. Onder duurzaam wordt in dit onderzoek het kleinschalig en biologisch houden van dieren verstaan.

4.4.1. Het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

LNV schetst de kaders van het beleid op het gebied van de megastallen. De minister heeft in juni 2008 antwoord gegeven op Kamervragen dat het nieuw vestigen van grootschalige intensieve veehouderijbedrijven in de landbouwontwikkelingsgebieden past binnen de opgestelde reconstructieplannen (Alterra, 2007).

De provincies en gemeenten zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van het beleid. In provinciaal opzicht lopen de meningen en standpunten over de megastallen nogal uiteen. De provincie Groningen verbiedt vestigingen van zeer grote veehouderijen. Groningen geeft daarmee als eerste provincie geen vergunning meer voor nieuwe intensieve veehouderijbedrijven (Sitalsing, 2008) terwijl de provincie Overijssel agrarische bedrijven de mogelijkheid biedt om te blijven groeien (Alterra, 2007).

4.4.2. De vaste Kamercommissie Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

De partijen nemen verschillende standpunten in betreffende de bouw van megastallen. De PvdD, SP en GroenLinks zijn tegen de bouw van deze stallen. Het CDA, PvdA, VVD en PVV verzetten zich niet tegen de bouw van grootschalige megastallen. Volgens de respondenten van deze politieke partijen kunnen megastallen een grote stap voorwaarts betekenen voor dierenwelzijn en milieu (Alterra, 2007).

4.4.3. Voorstanders

De NVV en LTO benadrukken dat de groeiende omvang van agrarische bedrijven een gevolg is vanuit ontwikkelingen die plaatsvinden vanuit de markt. Bedrijfsvergroting is dan ook een ontwikkeling als gevolg van het versterken van de positie van de onderneming in markt en maatschappij. Grote bedrijven werken vaker kosten efficiënter (ZLTO, 2008a).

4.4.4. Tegenstanders

De Dierenbescherming, Milieudefensie en Wakker Dier zijn mordicus tegen de bouw van megastallen. De Dierenbescherming benadrukt dat door de bouw van megastallen de intensieve veehouderij nog meer wordt versterkt.³¹ Milieudefensie probeert

---

³¹ Informatie gebaseerd op interview Alexander Bolomey (Dierenbescherming).

bestemmingsplannen van gemeenten te beïnvloeden zodat bestuurders geen vergunning meer verlenen voor de bouw van megastallen. De lokale bevolking is pertinent tegen de bouw van megastallen.³² Volgens Wakker Dier kan een boer met een varkensflat niet meer terug naar een meer duurzame vorm van veehouderij. Milieudefensie en Wakker Dier stellen het bestaansrecht van de veehouderij ter discussie omdat ze van mening zijn dat dieren niet meer gebruikt mogen worden voor de productie van voedsel (wakkerdier.nl, 2009).

4.4.5. Deelconclusie

LNV schetst de contouren van het beleid. De provincies en gemeenten zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van het beleid. Uit interviewresultaten blijkt dat de actoren verschillende standpunten innemen op het gebied van de megastallen. Sommige actoren zijn tegen de bouw van megastallen terwijl andere actoren juist het belang van schaalvergroting benadrukken. In de volgende paragraaf zal ik bekijken welke beleidswijzigingen zijn opgetreden na de opkomst van de PvdD. In de deelconclusie zal antwoord worden gegeven op de vraag of de PvdD invloed heeft gehad op het “megastallenbeleid”.

4.5. Beleidswijzigingen

Naar aanleiding van een bericht in de Volkskrant over varkensflats (2007) stelden de Kamerleden Thieme (PvdD) en Van Gent (GroenLinks) in augustus 2007 de eerste Kamervragen over megastallen. Sindsdien staan megabedrijven, megastallen en varkensflats volop in de actualiteit in de Tweede Kamer. Het debat wordt niet alleen in de Tweede Kamer gevoerd, maar schaalvergroting in de intensieve veehouderij is onderwerp van maatschappelijk debat op lokaal, regionaal en nationaal niveau. Het debat wordt gevoerd

---

³² Informatie gebaseerd op interviews met Wouter van Eck (Milieudefensie).

vanuit twee invalshoeken: de ondernemer en maatschappelijke organisaties (ZLTO, 2008a: 2).

Provincies en gemeenten zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van de plannen. De provincie heeft het laatste woord. De meningen van provincies en gemeenten over de megastallen lopen uiteen. In deze paragraaf zal ik enkele voorbeelden aanhalen van provinciale besluiten aangaande megastallen.

In augustus 2008 heeft de provincie Groningen (lees verder: Groningen) een verbod uitgeroepen op zeer grote veehouderijen. Met dit verbod wilde Groningen voorkomen dat veehouders uit andere regio's zouden trekken en stallen zouden bouwen in het buitengebied. Het besluit is gebaseerd op resultaten die volgden uit inspraakavonden voor bewoners. Daar bleek veel weerstand te zijn tegen de intensieve veehouderij (Sitalsing, 2008). Uit interviewresultaten blijkt verder dat inwoners gevoelig zijn voor beelden die ten toon worden gespreid door Milieudefensie en Wakker Dier.

Het college van Groningen bestaat uit de PvdA, het CDA en de CU. De PvdA is in Groningen veruit de grootste partij. De PvdA heeft veel invloed gehad op het te vormen collegebeleid. Uit interviewresultaten blijkt dat op lokaal niveau de PvdA en de CU tegen de bouw zijn van megastallen. Het CDA is hierdoor gebonden aan het collegeakkoord. Het verbod in Groningen is mede verklaarbaar door de "politieke kleur" van het provinciecollege.³³

Milieudefensie is in de gemeente Twenterand een bondschap aangegaan met lokale bestuurders.³⁴ De gemeenteraad nam in juni 2008 een motie aan waarin stond dat er geen varkens gehouden mochten worden in een kelder of etage (Tubantia, 2008). Deze ontwikkeling kan verklaard worden vanuit het feit dat Milieudefensie veel invloed heeft uitgeoefend op verschillende fracties uit de gemeenteraad in Twenterand. Deze fracties

---

³³ Informatie gebaseerd op Harm Evert Waalkens (PvdA)

³⁴ Informatie gebaseerd op interview Wouter van Eck (Milieudefensie).

vormde een meerderheid waardoor de “machtige” CDA-fractie in deze gemeenteraad werd geïsoleerd.³⁵

Andere provincies - Overijssel en Gelderland - voelen zich verplicht om het bestemmingsplan uit te voeren. Bij de reconstructie van de landbouwsector zijn er landbouwontwikkelingsgebieden aangewezen waar de intensieve veehouderij zich mag ontwikkelen. Deze ontwikkeling gaat met de nodige emoties van burgers gepaard. De provincie Gelderland (lees verder: Gelderland) wil daarom eisen gaan stellen aan de kwaliteit van dergelijke gebouwen. Op deze manier hoopt Gelderland meer draagvlak te creëren onder haar burgers voor de bouw van megastallen (Alterra, 2007).

In Overijssel en Gelderland is het CDA de grootste partij. Het CDA heeft daardoor een belangrijke stem gehad in het te vormen collegebeleid. De andere politieke partijen PvdA, VVD en de CU die het resterende deel van het college vormen, zijn gebonden aan het collegeakkoord. Het CDA is op provinciaal niveau voor de bouw van megastallen. Het beleid is dus deels verklaarbaar door de politieke kleur van het provinciecollege in Overijssel en Gelderland.³⁶

Megastallen roepen emoties op in de samenleving. Toch is het aantal megastallen de laatste jaren fors toegenomen. Tussen 2000 en 2005 steeg het aantal megastallen van 104 naar 184. Deze stallen staan voornamelijk in de provincies Noord-Brabant, Friesland en Limburg (Leunissen, 2008). De maatschappelijke discussie over megastallen laaide pas halverwege 2007 op (Volkskrant, 2007). In de deelconclusie zal ik antwoord geven op de vraag of het beleid op het gebied van de megastallen veranderd is. De vraag die hierbij centraal staat is of de PvdD invloed heeft gehad op deze veranderingen.

---

³⁵ Ibid.

³⁶ Informatie gebaseerd op Annie Schreijer Pierik (CDA).

4.5.1. Deelconclusie

Op basis van bovenstaande gegevens kan worden aangenomen dat het beleid is op het gebied van de megastallen na de opkomst van de PvdD aanzienlijk is veranderd. Verboden worden ingesteld door verschillende provincies en gemeenten. Op andere plaatsen wordt het beleid verscherpt. Uit interviewresultaten blijkt dat de invloed van de PvdD op het beleid van de megastallen duidelijk waarneembaar is. De PvdD initieerde het maatschappelijke debat over megastallen door het stellen van Kamervragen. Om de standpunten van de PvdD over de megastallen kenbaar te maken aan het grote publiek werd er contact gezocht met de media. De media besteedden volop aandacht aan dit onderwerp. Besluiten over megastallen kwamen onder de grote druk te staan door de media-aandacht en de publieke opinie.

Door de verschuiving van de normen en waarden op het gebied van dierenwelzijn zijn ook andere actoren beter in staat om deel te nemen aan het maatschappelijk debat zoals Milieudefensie en Wakker Dier. Uit interviewresultaten blijkt dat Milieudefensie bondgenootschappen heeft gesloten met burgers om de bouw van megastallen tegen te gaan. Wakker Dier spant met succes steeds meer gerechtelijke procedures aan waardoor de bouw van megastallen wordt vertraagd (WakkerDier.nl, 2008).

Deze acties worden breed uitgemeten in de media. De publieke opinie wordt flink beïnvloed. Burgers ontwikkelen een mening en willen gehoord worden in het maatschappelijke debat. Gemeenten en provincies organiseren inspraakavonden voor burgers om draagvlak te scheppen over het te voeren beleid (Alterra, 2007; Sitalsing, 2008). Volgens de respondenten is de PvdD in staat geweest om de veranderende normen en waarden op het gebied van dierenwelzijn te vertalen naar het politieke debat. Dit heeft tot gevolg gehad dat de provinciale en gemeentelijke bestuurders het beleid op het gebied van de megastallen heeft aangepast.

Het volgende hoofdstuk zal ingaan op het veetransportbeleid. Het hoofdstuk is als volgt opgebouwd. In het eerste gedeelte zal gekeken worden of er veranderingen zijn opgetreden in het veetransportnetwerk na de opkomst van de PvdD. In het tweede gedeelte zal worden onderzocht of de PvdD invloed heeft gehad op het veetransportbeleid.

5. Veetransporten

5.1. Inleiding

Eind augustus 2007 werd er in Duitsland een Nederlandse vervoerder van de weg gehaald omdat er bloed uit zijn wagen lekte. Het bloed bleek afkomstig te zijn van varkens met bijtewonden. (ANP, 2007a). In oktober van dat jaar was het weer raak. Medewerkers van de Algemene Inspectiedienst (AID) haalden tijdens een vervoerscontrole een te zwaar beladen varkenstransport van de weg. Beide incidenten leidden tot geruchtmakende zaken in de media, de samenleving en de Tweede Kamer (ANP, 2007a; NRC, 2008b). Eerder waren er al vragen gesteld aan de minister over misstanden bij internationale veetransporten door de PvdD en SP (LNV, 2007b).

Naar aanleiding van deze incidenten gaf minister Verburg de AID en de Voedsel en Waren Autoriteit (VWA) de opdracht om strenger te gaan controleren op dierenwelzijn bij veevervoer. Extra dierenartsen en opsporingsambtenaren werden ingezet om te kijken of de dieren onderweg, bij markten, exportplaatsen en slachthuizen goed werden behandeld. Deze controles kwamen boven op de controles aan de klep van veewagens die al werden uitgevoerd (ANP, 2007b).

Het accent bij de discussie op het gebied van veetransporten verschoof van het aantal controles naar de kwaliteit van de controles nadat een intern VWA rapport was uitgelekt door stichting Varkens in Nood. Het toezicht op de veetransport bleek onder de maat te zijn en bij overtredingen werden geen maatregelen getroffen door de inspecteurs. Minister Verburg liet daarop twee onderzoeken naar de sector uitvoeren, onder leiding van een Belgische dierenarts, Piet Vanthemsche en oud-informateur Rein Jan Hoekstra (Van der Lugt, 2008; NRC, 2008b).

Hoekstra concludeerde in zijn bevindingen dat de controles op dierentransporten onder de maat was. De VWA zette dierenartsen onder druk om overtredingen door de vingers te zien (De Pers, 2008). Naar aanleiding van de uitkomsten van dit onderzoek wilde minister Verburg de kwaliteit van de controles op dierentransporten verbeteren. Verburg gaf de veetransportsector de opdracht om een nieuw controlesysteem te ontwikkelen (De Pers, 2008).

In januari 2008 werd het voorstel voor het nieuwe controlesysteem naar de Tweede Kamer gestuurd. Het nieuwe controlesysteem is per 1 april 2008 definitief van start gegaan (LNV, 2008f). In het najaar 2008 heeft minister Verburg Ernst & Young de opdracht gegeven om het functioneren van het controlesysteem te evalueren. Uit onderzoek van Ernst & Young bleek dat hiaten in het systeem zaten waardoor de discussie in de Kamer weer op scherp werd gezet (LNV, 2009b).

De minister nam additionele maatregelen om misstanden op het gebied van de controles van de veetransporten in de toekomst te voorkomen. Veetransporteurs die vee mishandelen zullen in de toekomst het risico lopen om een boete te krijgen. Het gaat om de invoering van zogenoemde bestuurlijke boetes om mishandeling tijdens veetransporten effectiever te kunnen bestrijden. De resultaten van het onderzoek onder leiding van Piet Vanthemsche zijn gebruikt voor het voorstel van de minister om de bestuurlijke boetes in te voeren (LNV, 2008b; NRC, 2008b). De discussie over veetransporten wordt op dit moment nog steeds gevoerd. Het nieuwe controlesysteem werkt nog niet naar behoren en er worden nog steeds aanvullende maatregelen genomen door de minister om de toestanden in de veetransportsector te verbeteren.

In de volgende paragraaf zal het netwerk van actoren worden beschreven. Daarna zal worden nagegaan of er veranderingen zijn opgetreden in het netwerk na de opkomst van de PvdD.

5.2. Actoren

In deze paragraaf worden de actoren beschreven die een actieve rol vervullen in het netwerk op het gebied van de veetransporten.

Uit de interviewresultaten kan worden aangenomen dat het huidige netwerk bestaat uit het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), de Voedsel en Waren Autoriteit (VWA), de vaste Kamercommissie Landbouw (bestaande uit de woordvoerders van CDA, PvdA, SP, VVD, GroenLinks, PVV, CU, D66, SGP en PvdD), de Nederlandse Bond van Waaghouders van Levend Vee (NBW), Saavetra, Nederlandse Bond van Vee Handelaren in Vee (NBHV), Productschappen Vee, Vlees en Eieren (PVE), Centrale Organisatie voor de Vleessector (COV), Centraal Bureau Levensmiddelenhandel (CBL), Dierenbescherming, Varkens in Nood en Wakker Dier. De VWA bekleedt een bijzondere rol in de besluitvormingsprocedure. LNV bepaalt namelijk het beleid van de VWA. De VWA heeft een uitvoerende functie en speelt verder geen rol van betekenis in het besluitvormingsproces.

Het huidige netwerk wordt afgezet tegen het netwerk vóór de opkomst van de PvdD. De vraag die hierbij centraal staat is of het netwerk ook daadwerkelijk is veranderd na de opkomst van de PvdD. In hoofdstuk 4 heb ik de achtergrond van LNV, de Kamercommissie, de Dierenbescherming en Wakker Dier uitgebreid beschreven. Daarom worden deze actoren in deze paragraaf niet behandeld.

5.2.1. De Nederlandse Bond van Waaghouders van Levend Vee

De NBW is in 1982 opgericht en behartigt de belangen namens de verzamelplaatsen voor leven vee in Nederland. De NBW is opgericht vanuit de varkenssector. De NBW was in haar eerste jaren gericht op de belangenbehartiging richting het Productschap voor Vee en Vlees.

Het accent werd gelegd op de regeling toezicht op de gewichtsvaststelling van varkens, tarieven en inrichtingseisen. Op deze gebieden is redelijk veel bereikt.³⁷

Naar aanleiding van de varkenspest en MKZ kwam een heroriëntatie op gang ten aanzien van deze verzamelplaatsen. De focus werd verplaatst naar de verkleining van de risico's van bedrijfssluiting en de verkleining van de risico's voor in- en uitsleep van dierziekten. Daarnaast kwam er een stevige saneringsoperatie op gang. In februari 1997 waren er nog 48 bedrijven met een erkende verzamelplaats voor varkens. In augustus 1998 waren er nog maar 13 bedrijven.³⁸

De NBW heeft op verzoek van de overheid het lidmaatschap open gesteld voor verzamelplaatsen van andere diersoorten. Heden ten dage vertegenwoordigt de NBW belangen van verzamelplaatsen voor varkens, schapen, runderen, kalveren en geiten.³⁹ Uit interviewresultaten blijkt dat de NBW is een belangrijke speler is in het veetransportnetwerk. De NBW heeft mede het controlesysteem ontwikkeld in opdracht van LNV.

5.2.2. Saavetra

Saavetra vertegenwoordigt de belangen van de beroepsvervoerders. Saavetra maakt onderdeel uit van Transport en Logistiek Nederland (TNL) en ELT, de Europese koepel van transportorganisaties. Bij Saavetra zijn circa 130 beroepsvervoerders aangesloten. De focus van Saavetra ligt op verschillende dierentransporten, zowel korte als lange afstandstransporten.⁴⁰

---

³⁷ Informatie gebaseerd op interview A. Wassenberg (NBW). Wassenberg is voorzitter van de Nederlandse Bond voor Waaghouders van Levend Vee (NBW).

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Informatie gebaseerd op interview Anne Marie. Nelck. Nelck is secretaris van de deelmarkten Saavetra (veetransport), Rijdende Melkontvangst en Agrarisch Vervoer.

Uit interviewresultaten komt naar voren dat Saavetra een invloedrijke speler is in het netwerk. Saavetra heeft een belangrijk aandeel gehad in de totstandkoming van het nieuwe controlesysteem voor de transportsector.

5.2.3. De Nederlandse Bond van Handelaren in Vee

De NBHV is opgericht op 8 april 1916 en behartigen de belangen van handelaren, commissionairs en bemiddelaars in levend vee. De NBHV vertegenwoordigen een groot gedeelte van de professionele veehandel in Nederland. De leden van de NBHV zijn handelaren die voornamelijk eigen dieren vervoeren.⁴¹

De NBHV is een belangrijke gesprekspartner van de overheid en is vertegenwoordigd in verschillende organen zoals het Productschap Vee en Vlees, de RDA en de Stichting Centraal Bureau Diensten aan Slachtdieren. In Europees verband is de NBHV lid van de Europese vee- en Vleeshandelsunie (UECBV). Uit interviewresultaten blijkt dat de NBHV een voorname speler is in het netwerk. De NBHV heeft in grote mate zijn stempel gedrukt op het nieuwe controlesysteem.

5.2.4. Productschappen, Vee, Vlees en Eieren

De PVE zijn publieke bedrijfsorganisaties. Productschappen zijn verticale organisaties die de problemen van een productiekolom – akkerbouw, tuinbouw of veehouderij – behartigen. Productschappen hebben taken op het gebied van regelgeving, medebewind, advisering en belangenbehartiging. Zij vervullen taken bij beleidsvoorbereiding en de beleidsuitvoering. De Productschappen worden gefinancierd door heffingen van verschillende sectoren (Bekke en de Vries, 2000: 45).

---

⁴¹Informatie gebaseerd op interview Piet Thijsse. Thijsse is voorzitter van de Nederlandse Bond van Handelaren in Vee.

De PVE bestaat uit twee onderdelen: het Productschap Vee en Vlees en het Productschap Pluimvee en Eieren. Belangenbehartigers zoals de NVV, de LTO en de NBHV maken onderdeel uit van het bestuur van de Productschappen. De PVE vertegenwoordigen de belangen van de organisaties die zetelen in het bestuur van het Productschap Vee en Vlees en het Productschap Pluimvee en Eieren.⁴²

Uit interviewresultaten blijkt dat de Productschappen voorheen een prominentere rol vervulden. De PVE vertegenwoordigden het belang van de voltallige landbouwsector. De positie van de PVE zijn tegenwoordig minder sterk dan vroeger omdat belangenorganisaties hun eigen sector vertegenwoordigen. Deze organisaties zijn uitgegroeid tot volwaardige spelers in het landbouwnetwerk.⁴³

5.2.5. De Centrale Organisatie voor de Vleessector

De COV behartigt de belangen van werkgevers in de vleessector. De leden van de COV zijn voornamelijk slachterijen. De COV vertegenwoordigt ook de belangen van handelsbedrijven en geassocieerde verenigingen. De COV onderhoudt verder een nauwe samenwerking met vleesfabrikanten. De COV is ook lid van de Europese Vee- en Vleeshandelsunie (UECBV).⁴⁴

De COV onderhoudt nauwe contacten met andere partijen in de keten zoals de overheid, de VWA en andere stakeholders en maatschappelijke organisaties. Daarnaast is de COV vertegenwoordigd in verschillende organen zoals het Productschap voor Vee en Vlees, VNO-NCW en de Algemene Werkgeversvereniging Nederland (AWVN). De COV behartigt de belangen van de aangesloten bedrijven bij de totstandkoming en interpretatie van nationale en Europese richtlijnen. Daarnaast is de COV zeer betrokken bij de totstandkoming van beleid op het terrein van diergezondheid en dierenwelzijn (COV.nl, 2009).

---

⁴²Informatie gebaseerd op interview Pascale de Ruyter. De Ruyter is hoofd cluster communicatie en woordvoerder namens de productschappen Vee, Vlees en Eieren.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Informatie gebaseerd op interview Jos Klessens (COV). Klessens is Algemeen Secretaris van de COV.

Uit interviewresultaten blijkt dat de COV een belangrijke speler is in het netwerk. Binnen het dierenwelzijnsbeleid drukt de COV een behoorlijke stempel op het gebied van veetransporten.

5.2.6. Centraal Bureau Levensmiddelenhandel

Het CBL is een integraal onderdeel van de voedselketen. Het CBL behartigt de belangen van de levensmiddelenbranche. Leden zijn onder andere Albert Heijn, ALDI en Jumbo Supermarkten. Het CBL is op verschillende terreinen actief zoals voedselveiligheid, logistiek en dierenwelzijn.⁴⁵

Uit interviewresultaten blijkt dat de macht van de supermarkten steeds meer toeneemt. De supermarkten gebruiken hun macht om bepaalde beslissingen te bewerkstelligen. Verschillende belangenorganisaties geven aan dat de supermarkten elkaar en de boeren in een wurggreep houden. Het CBL wordt door de respondenten een van de meest invloedrijke spelers uit het netwerk genoemd omdat zij die invloed gebruiken om bepaalde kosten af te wentelen op landbouwsector.

5.2.7. Varkens in Nood

Varkens in Nood is in 1997 opgericht ten tijde van de varkenspest door schrijver J.J. Voskuil en komt op voor de belangen van varkens. Voskuil besloot zijn bekendheid als schrijver in te zetten voor dieren die hij een warm hart toe droeg. Hij deed een oproep aan mensen om in landelijke dagbladen grote advertenties te plaatsen tegen de bio-industrie. Dit initiatief is het begin van Stichting Varkens in Nood. De missie van Varkens in Nood is om consumenten

---

⁴⁵ Informatie gebaseerd op interview Marc Jansen (CBL).

en supermarkten te overtuigen dat de varkens een beter leven verdienen (varkensinnood.nl, 2008).

De stichting Varkens in Nood werkt actief samen met Dier & Recht. Varkens in Nood richtte zich voornamelijk op de beïnvloeding van de publieke opinie. Dierenwelzijn werd in de samenleving steeds belangrijker gevonden. Uit interviewresultaten kwam naar voren dat door deze ontwikkelingen de stichting Varkens in Nood steeds serieuzer werd genomen door Tweede Kamerleden. Varkens in Nood onderhoudt dan ook voornamelijk relaties met Kamerleden waardoor zij een belangrijke speler zijn geworden in het besluitvormingsproces.⁴⁶

5.2.8. Deelconclusie

Op basis van de interviews kan worden gesteld dat het netwerk op het gebied van veetransporten niet aanzienlijk veranderd is na de opkomst van de PvdD. Zoals eerder genoemd in paragraaf 4.2.8. zijn er slechts twee nieuwe politieke partijen toegetreden tot het netwerk namelijk de PvdD en PVV. De andere actoren namen al deel aan het netwerk. Varkens in Nood en Wakker Dier hebben zich pas later ontwikkeld tot belangrijke spelers in het dierenwelzijnsnetwerk. De positie van de PVE zijn echter afgezwakt. Daarnaast verschilt het beleidsnetwerk op het gebied veetransporten ten opzichte van het netwerk op het gebied van megastallen. Uit de interviewresultaten kan worden verondersteld dat het CBL en de COV geen rol hebben gespeeld in de megastallendiscussie.

In de volgende paragraaf worden de strategieën van de actoren uit het netwerk behandeld. De vraag die hierbij centraal staat is of deze strategieën zijn veranderd door de opkomst van de PvdD. De strategie van een actor bepaalt tegelijkertijd hoe de relatie van de actor ten opzichte van andere actoren is uit het netwerk. Een wijziging in strategie van een actor ten opzichte van een actor zal direct invloed hebben op de verhouding tussen deze actoren.

5.3. Strategieën

De strategieën van de actoren zijn gebaseerd op percepties, externe en interne ontwikkelingen, toegang en gebruik van machtsbronnen en de structuur van het netwerk. In deze paragraaf zal ik onderzoeken of de strategieën zijn gewijzigd na de opkomst van de PvdD.

De beschrijving van de strategieën zijn voornamelijk gebaseerd op interviewresultaten. Bij LNV en de Kamercommissie zal ik specifiek de strategie bekijken op het gebied van de veetransporten. De strategie van de Dierenbescherming en Wakker Dier zijn uitgebreid behandeld in paragraaf 4.3. Deze strategieën worden door beide actoren ook toegepast op het gebied van veetransporten. Daarom zal de strategie van de Dierenbescherming en Wakker Dier in deze paragraaf niet behandeld worden. De strategieën zijn beschreven aan de hand van interviews die gehouden zijn voor dit onderzoek. De strategieën zijn slechts gebaseerd zijn op de gegevens van de respondenten. De beschrijving van deze strategieën zijn subjectief van aard en wellicht daardoor discutabel. Het is daardoor lastig om daadwerkelijk de invloed te beschrijven van de PvdD op het beleidsnetwerk.

5.3.1. Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

LNV maakt wetgeving op het gebied van de veetransporten. De wetgeving is centraal geregeld en wordt uitgevoerd door de VWA. LNV gaf de veetransportsector - de NBW, Saavetra en de NBHV – de opdracht om een nieuw controlesysteem te ontwikkelen. Dit voorstel werd verdedigd door minister Verburg in de Tweede Kamer. De partijen waren verdeeld over het controlesysteem maar uiteindelijk is het systeem per 1 april 2008 van start gegaan.⁴⁷

---

⁴⁶ Informatie gebaseerd op interview belangenbehartiger.

LNV stuurt verschillende voortgangsrapportages naar de Kamercommissie over het controlesysteem (LNV, 2009b). Uit interviewresultaten blijkt dat er behoorlijke discussies plaatsvinden in de Kamercommissie over het functioneren van het controlesysteem. Daarnaast is de veetransportsector verantwoordelijk voor de uitvoering van het nieuwe controlesysteem. Deze worden gecontroleerd door VWA. De strategie van LNV valt te omschrijven als de samenwerkingsstrategie. De strategie van LNV is niet veranderd na de opkomst van de PvdD.

5.3.2. De vaste Kamercommissie Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

De Kamercommissie controleert de minister. Uit documentenanalyse en interviewresultaten blijkt bijvoorbeeld dat in 2007 de Kamercommissie de minister had gevraagd (aanvullende) maatregelen te nemen om de misstanden op de controles van veetransporten te verbeteren naar aanleiding van de verschillende incidenten die hadden plaatsgevonden. Het debat op het gebied van veetransporten in Nederland focust zich voornamelijk op de kwaliteit van de controles op de veetransporten.⁴⁸

De strategieën die door de politieke partijen worden toegepast in deze kwestie zijn vergelijkbaar met de strategieën die worden gehanteerd in het debat betreffende de megastallen. Deze strategieën zijn uitgebreid besproken in paragraaf 4.3.2. en zullen daarom verder niet behandeld worden in deze subparagraaf.⁴⁹

5.3.3. De Nederlandse Bond voor Waaghouders

De Waaghouders waren in beginsel gericht op de belangenbehartiging van de varkenssector. De NBW richtte zijn lobby op het Productschap voor Vee en Vlees. Naar

---

⁴⁷ Informatie gebaseerd op interview ambtenaar LNV.

⁴⁸ Informatie gebaseerd op interviews Kamerleden.

⁴⁹ Ibid.

aanleiding van de varkenspest en MKZ stelt de NBW het lidmaatschap open voor verzamelplaatsen voor andere diersoorten. Tegenwoordig vertegenwoordigt de NBW belangen van verzamelplaatsen voor varkens, schapen, runderen, kalveren en geiten.⁵⁰

Daarnaast is de lobby verplaatst naar Kamerleden, LNV en belangenorganisaties Saavetra en NBHV. De NBW mijdt de PvdD. De NBW richt haar lobby niet meer op de PVE. De respondent geeft aan dat de PVE een moeizame relatie hebben met LNV. De respondent benadrukt verder dat de supermarkten – CBL – zich amper mengen in de dierenwelzijnsdiscussie. Het belang van een goede inkoopprijs staat voorop. De slachterijen houden zich ook buiten de discussie over veetransporten en schuiven hun verantwoordelijkheid af op de boeren.⁵¹

Volgens de respondent heeft de opkomst van de PvdD nauwelijks invloed gehad op de strategie van de NBW. De Waaghouders hebben hun strategie aangepast naar aanleiding van de ontwikkelingen in de landbouwsector zoals de uitbraak van besmettelijke dierziekten waardoor zij ook de belangen van andere sectoren zijn gaan behartigen. Door de veranderende waarden en normen is het netwerk meer open geworden voor andere actoren waardoor ook het lobbywerk zich richt op andere actoren uit het veld. De strategie van de Waaghouders wordt gekenmerkt als de samenwerkingsstrategie.⁵²

5.3.4. Saavetra

Saavetra werkt intensief samen met andere actoren uit het veetransportnetwerk: de NBW en de NBHV. Saavetra richt zich ook op Europees Niveau. De respondent geeft dat het veetransportbeleid Europees geregeld is. Het Europese veetransportbeleid is door alarmerende berichten uit lidstaten aangescherpt.⁵³ De respondent benadrukt dat de sector

---

⁵⁰ Informatie gebaseerd op interview A. Wassenberg (NBW).

⁵¹ Ibid.

⁵² Ibid.

⁵³ Informatie gebaseerd op interview Anne-Marie Nelck (Saavetra).

zeer bereid is om haar verantwoordelijkheid te nemen. Volgens de respondent moeten de actoren commitment tonen en de overheid moet veetransporteurs die weigeren deel te nemen aan het controlesysteem aanpakken. Saavetra werkt samen met actoren uit het vee-transportnetwerk om deze missie te laten slagen.⁵⁴

De respondent benadrukt verder dat het onderwerp dierenwelzijn veel meer aandacht krijgt door de opkomst van de PvdD dan via maatschappelijke organisaties. De PvdD stelde Kamervragen naar aanleiding van beelden die naar buiten waren gebracht waarop bloedende varkens waren te zien tijdens transport. Bepaalde zaken kwamen hierdoor in een stroomversnelling. De sector werd aangesproken op haar verantwoordelijkheden en er moest met spoed een nieuw controlesysteem ontwikkeld worden door de NBW, Saavetra en de NBHV. De strategie van Saavetra wordt omschreven als de samenwerkingsstrategie. De respondent geeft aan dat de strategie van Saavetra niet is veranderd na de opkomst van de PvdD. De sector werkt hoogstens intensiever met elkaar samen.⁵⁵

5.3.5. De Nederlandse Bond van Handelaren in Vee

De NBHV onderhoudt intensieve contacten met Saavetra en de NBW. Daarnaast werkt de NBHV nauw samen met de Productschappen. Verder voert de NBHV vaak overleg met Kamerleden. De NBHV heeft geen contact met de PvdD. De invalshoek is zodanig dat de PvdD geen contact wil met belangenorganisaties uit het veld. De NBHV focust zich op nationaal niveau. De respondent geeft aan dat de invloed van de Europese Unie (EU) marginaal is in Nederland. De EU schetst kaders en lidstaten voeren het beleid naar eigen inzicht uit. Daarnaast is de NBHV vertegenwoordigd in besturen van verschillende organen zoals de PVE.⁵⁶

De strategie van de NBHV wordt omschreven als de samenwerkingsstrategie. De respondent geeft aan dat de opkomst van de PvdD nauwelijks invloed heeft gehad op de strategie van

---

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Informatie gebaseerd op interview Piet Thijssen (NBHV).

de NBHV. De respondent benadrukt wel dat door de opkomst van de PvdD de veetransportsector gedwongen werd om meer met elkaar te gaan samenwerken. Dit werd zichtbaar bij de ontwikkeling van het nieuwe controlesysteem.⁵⁷

5.3.6. De Productschappen Vee, Vlees en Eieren

De PVE zijn publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties die het bedrijfsleven vertegenwoordigen. De PVE hebben verschillende lobbyisten in dienst. Deze personen houden de ontwikkelingen in de sector aandachtig in de gaten. De PVE onderhouden contacten met belangenorganisaties maar de PVE nemen een afwachtende houding aan ten opzichte van actoren uit het veld. De belangenorganisaties die aangesloten zijn bij de PVE zien geen nut in een dubbele belangenbehartiging. Daarnaast wijten de PVE deze houding vooral aan de veranderende omstandigheden in de samenleving. Door de toegenomen welvaart krijgt de maatschappij steeds meer een stem op het gebied van dierenwelzijn.⁵⁸

De PVE onderhouden voornamelijk politieke contacten met het CDA. Het CDA vindt de mening van de sector belangrijk. De contacten met de overheid zijn afgenomen. Belangenorganisaties hebben zich ontwikkeld tot volwaardig spelers. Deze spelers hebben een eigen geluid. De positie van de PVE is minder sterk ten opzichte van vroeger. De strategie van de PVE kan worden getypeerd als de samenwerkingsstrategie. De respondent geeft aan de opkomst van de PvdD geen invloed heeft gehad op de strategie van de PVE. De strategie van de PVE is grotendeels aangepast door de veranderende omstandigheden in de maatschappij.⁵⁹

---

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid.

5.3.7. Centrale Organisatie voor de Vleessector

De COV onderhoudt op alle niveaus contacten met ambtenaren van LNV en de VWA en met politici om de belangen van hun leden optimaal te kunnen behartigen. Behalve de Nederlandse overheid focust de COV zich ook op Brussel. De COV is daarom aangesloten bij de Europese organisatie voor de vleessector omdat dierenwelzijn steeds belangrijker wordt in Europa. Deze organisatie onderhoudt goede contacten met de ambtenaren van de Europese Commissie. Daarnaast werkt de COV nauw samen met het Bureau Brussel van de PVE. Verder onderhoudt de COV ook goede relaties met belangenorganisaties.⁶⁰

De strategie van de COV duidt op de samenwerkingsstrategie. De respondent geeft aan dat de strategie van de COV nauwelijks is veranderd na de opkomst van de PvdD. De contacten met de spelers uit het veld zijn meer aangehaald omdat dierenwelzijn steeds meer een belangrijke zaak is geworden in de samenleving en daar heeft de PvdD een sterke invloed op gehad.⁶¹

5.3.8. Centraal Bureau Levensmiddelenhandel

Het CBL volgt haar eigen duurzaamheidsagenda. Het CBL onderhoudt verschillende contacten met belangenorganisaties, overheid en politieke partijen. Daarnaast is er een redelijk intensieve samenwerking met Milieudefensie, Wakker Dier en Varkens in Nood. Deze samenwerking leidt tot resultaten zoals het verdoofd castreren van biggen. Het CBL is vertegenwoordigd in verschillende organen zoals de PVE.⁶²

De strategie van het CBL is te omschrijven als de samenwerkingsstrategie. De respondent geeft aan dat de PvdD amper invloed heeft gehad op de strategie van het CBL. De

---

⁶⁰ Informatie gebaseerd op interview Jos Klessens (COV).

⁶¹ Ibid.

⁶² Informatie gebaseerd op interview Marc Jansen (CBL).

respondent benadrukt dat de PvdD voornamelijk de agenda bepaalt op dierenwelzijn. Het CBL onderhoudt daarom intensiever contact met actoren uit het veld.⁶³

5.3.9. Varkens in Nood

Varkens in Nood werkt actief samen met Dier & Recht. Varkens in Nood en Dier & Recht hebben nauwelijks contact met andere actoren omdat de standpunten van de actoren bekend zijn. De strategie is voornamelijk gefocust op media-aandacht om de publieke opinie te beïnvloeden. Dier & Recht houdt voornamelijk zich bezig met het juridische gedeelte. Varkens in Nood onderhouden haar politieke contacten voornamelijk via de SP om de politieke besluitvorming te beïnvloeden. De strategie van Varkens in Nood is een combinatie van de conflictueuze- en samenwerkingsstrategie.⁶⁴

De strategie van Varkens in Nood is niet veranderd na de opkomst van de PvdD. Varkens in Nood maakte al gebruik van de media voor de opkomst van de PvdD. De opkomst van de PvdD heeft wel tot gevolg gehad dat de beelden die Varkens in Nood verspreidt meer worden opgepakt door de media. Deze beelden bepalen grotendeels de publieke opinie. Door de toenemende aandacht voor dierenwelzijn krijgen organisaties zoals Varkens in Nood steeds meer bijval van burgers in haar strijd tegen de bio-industrie.⁶⁵

5.3.10. Deelconclusie

De aanname die gedaan kan worden naar aanleiding van de interviewresultaten is dat de strategieën van de actoren nauwelijks veranderd zijn na de opkomst van de PvdD. Het netwerk is toegankelijker geworden voor andere actoren door de veranderende waarden en normen in de samenleving. De veronderstelling verder getrokken kan worden is dat de PvdD

---

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Informatie gebaseerd op interview belangenbehartiger.

⁶⁵ Ibid.

sterk heeft bijdragen aan het nog verder verschuiven van de veranderende waarden en normen op het gebied van dierenwelzijn in de maatschappij. Actoren hebben zich hierdoor ontwikkeld tot volwaardige spelers die invloed uitoefenen op het dierenwelzijnsbeleid. Uit interviewresultaten komt naar voren dat de strategieën van deze actoren zoals Varkens in Nood zijn veranderd van de conflictueuze strategie naar een combinatie van de conflictueuze en samenwerkingsstrategie of de samenwerkingsstrategie.

Volgens de respondenten zijn de strategieën van actoren voornamelijk aangepast door externe ontwikkelingen zoals de uitbraak van besmettelijke dierziekten, Europeanisering van het beleid en de toegenomen aandacht voor dier en milieu. Uit de interviewresultaten kan worden aangenomen dat de samenleving nog meer aandacht heeft gekregen voor dier en milieu door de opkomst van de PvdD. De media besteden hier ook meer aandacht aan. De strategieën van bepaalde actoren slaan daardoor beter aan. Andere actoren werden gedwongen om intensiever contact te onderhouden met actoren uit het veld. Dit werd zichtbaar bij de ontwikkeling van het nieuwe controlesysteem voor de veetransportsector.

Zoals eerder is genoemd in dit onderzoek maken de meeste respondenten de rol van de PvdD kleiner dan daadwerkelijk het geval is. Door de veranderende normen en waarden in de samenleving werd er ruimte gecreëerd voor de PvdD. De PvdD heeft op haar beurt weer haar steentje bijgedragen aan de veranderende normen en waarden op het gebied van dierenwelzijn in de maatschappij. Dit komt deels door de komst van de PvdD in Tweede Kamer. De invloed is naar mijn mening dan ook groter dan genoemd wordt door de respondenten.

In de volgende paragrafen wordt gekeken of de PvdD invloed heeft gehad op het dierenwelzijnsbeleid. Ten eerste zal ik de doelstellingen op het veetransportbeleid onderzoeken. Vervolgens zal ik kijken welke beleidswijzigingen zich hebben voorgedaan na de opkomst van de PvdD. Ik zal afsluiten met een deelconclusie waarbij de vraag wordt beantwoord of de PvdD invloed heeft gehad op het veetransportbeleid.

5.4. Doelstellingen actoren

Actoren hebben strategieën ontwikkeld om hun doelstellingen te realiseren. In deze paragraaf zal ik ingaan op de doelstellingen van de actoren op het terrein van de veetransporten. Sommige actoren delen dezelfde visie op het gebied van veetransporten. Deze actoren zal ik samen behandelen in een subparagraaf. Deze doelstellingen zijn gebaseerd op de interviews die gedaan zijn ten behoeve van dit onderzoek.

5.4.1. Het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Het veetransportbeleid is Europees geregeld door middel van de Transportverordening. De Transportverordening bevat richtlijnen voor veetransporten. Iedere lidstaat voert de transportverordening op onderdelen op een andere manier uit. De eisen voor bijvoorbeeld een getuigschrift voor chauffeurs en het certificaat voor de langeafstandsveewagens verschillen van lidstaat tot lidstaat. In 2006 is in Nederland wetgeving in werking getreden waardoor Nederland geen hogere eisen ten aanzien van dierenwelzijn mag stellen dan er in de Transportverordening staan.⁶⁶

Nederland heeft de Europese Commissie opgeroepen voor een herziening van de Transportverordening die voorziet in een limiet in de transporttijd van 8 uur voor slachtdieren, een aanscherping van de bezettingsnormen, betere temperatuurnormen en een Europese database voor navigatiegegevens. In Nederland heeft de veetransportsector een controlesysteem opgesteld die het welzijn van dieren tijdens transport moet waarborgen (LNV, 2009a). De controles of de veetransporteurs zich houden aan het nieuwe controlesysteem worden uitgevoerd door de VWA in opdracht van LNV. De algemene doelstelling van LNV is om dierenwelzijn te waarborgen tijdens transporten.⁶⁷

---

⁶⁶ Informatie gebaseerd op interview Anne Marie Nelck (Saavetra).

⁶⁷ Informatie gebaseerd op interview André Kleinmeulman (VWA). Kleinmeulman is inspecteur-generaal van de Voedsel- en Waren Autoriteit.

5.4.2. De vaste Kamercommissie Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

De politieke partijen nemen verschillende standpunten op het veetransportbeleid. Het CDA en de VVD zijn enthousiast over de invoering van het nieuwe controlesysteem. Het CDA en de VVD vinden het belangrijk dat de minister zich houdt aan de in 2006 ingetreden wet waarin Nederland geen hogere eisen mag stellen aan dierenwelzijn dan de Transportverordening voorschrijft. Het CDA en de VVD vinden dat de huidige wetgeving voldoende garantie biedt om dierenwelzijn te garanderen. De PvdA willen dat overtreders zwaar worden gestraft wanneer zij niet voldoen aan de controles. De PvdA vindt het verder belangrijk dat het functioneren van het nieuwe controlesysteem regelmatig wordt geëvalueerd.

De PVV wil dat er karkassen worden vervoerd in plaats van levende dieren. GroenLinks, de SP en de PvdD vinden dat door de voortdurende misstanden bij de langeafstandstransporten van levende dieren een stevig optreden van de overheid vereist. Deze partijen willen dat bij elk transport van dieren een dierenarts aanwezig is bij het inladen. Daarnaast moeten overtreders streng worden aangepakt. Verder stellen zij vraagtekens bij het functioneren van het nieuwe controlesysteem (LNV, 2008b).

5.4.3. De Veetransportsector

De NBW, Saavetra en de NBHV hebben het controlesysteem ontworpen in opdracht van LNV. Deze partijen zijn tevreden over de vooruitgang die zij hebben geboekt op het gebied van dierenwelzijn voor de sector. De respondenten geven aan dat de sector zijn volledige verantwoordelijkheid heeft genomen om dierenwelzijn te garanderen tijdens transporten. Daarnaast geven de respondenten aan dat de criteria om dierenwelzijn te waarborgen

tijdens transporten flink zijn aangescherpt door de Transportverordening. De respondenten geven aan dat de huidige richtlijnen voldoende zijn.⁶⁸

5.4.4. De COV en het CBL

De COV en het CBL willen in de toekomst alleen nog maar zaken doen met erkende transporteurs. De respondenten geven aan dat onafhankelijke controles en sanctiemogelijkheden noodzakelijk zijn voor alle schakels in de keten. Dit kan bereikt worden door aansluiting aan andere kwaliteitssystemen in de keten. De doelstelling van de COV en het CBL is dat het nieuwe controlesysteem conform Europese regelgeving moet zijn en dat er op sommige vlakken zelfs nog verdergaande maatregelen moeten worden getroffen.⁶⁹

5.4.5. De Dierenbescherming, Varkens in Nood en Wakker Dier

De Dierenbescherming geeft de voorkeur aan vervoer van karkassen in plaats van levende dieren. Daarnaast wil de Dierenbescherming niet dat dieren langer dan acht uur worden vervoerd. Verder moeten overtreders hard worden aangepakt.⁷⁰ Varkens in Nood heeft verschillende aangiftes gedaan van misstanden tijdens veetransporten. Varkens in Nood wil op deze manier wantoestanden en mishandeling tijdens veetransporten voorkomen (varkensinnood.nl, 2009).

Varkens in Nood wil dat de overheid erkent dat er misstanden plaatsvinden tijdens veetransporten. De controles en straffen moeten flink verscherpt worden en subsidies voor de export van levende dieren moet komen te vervallen (varkensinnood.nl, 2009). De

---

⁶⁸ Informatie gebaseerd op interviews met A. Wassenberg (NBW) en Anne Marie Nelck (Saavetra).

⁶⁹ Informatie gebaseerd op interviews met Marc Jansen (CBL) en Jos Klessens (COV).

⁷⁰ Informatie gebaseerd op interview Alexander Bolomey (Dierenbescherming).

Dierenbescherming en Varkens in Nood vinden verder dat er een officier van justitie moet komen die gespecialiseerd is in misstanden bij veetransporten.⁷¹

Wakker Dier heeft verschillende rechtsprocedures aangespannen tegen LNV om misstanden bij de veetransportsector aan de kaak te stellen. Vrachtwagens moeten minder worden beladen, rusttijden moeten worden gehandhaafd en dieren moet water en voedsel krijgen tijdens het transport (wakkerdier.nl, 2009b).

5.4.6. Deelconclusie

Europa schetst de contouren van het veetransportbeleid. De lidstaten zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van het beleid. Op basis van de interviewresultaten kan worden gesteld dat de actoren verschillende standpunten innemen op het gebied van de veetransporten. De veetransportsector vindt dat de huidige wetgeving voldoende garantie biedt om dierenwelzijn te waarborgen. Andere actoren benadrukken dat er nog steeds misstanden plaatsvinden bij de veetransportsector ondanks het nieuwe controlesysteem. Volgens deze actoren moeten overtreders zwaar aangepakt en bestraft worden. In de volgende paragraaf zal ik bekijken welke beleidswijzigingen zijn opgetreden na de komst van de PvdD.

---

⁷¹ Informatie gebaseerd op Alexander Bolomey (Dierenbescherming).

5.5. Beleidswijzigingen

In april 2007 werden de eerste Kamervragen gesteld over de misstanden bij veetransporten door de PvdD. Deze vragen werden gesteld naar aanleiding van beelden die naar buiten werden gebracht door Varkens in Nood (NRC, 2008a). In oktober van dat jaar was het weer raak. Een te zwaar beladen vrachtwagen met varkens wordt van de weg gehaald in het Limburgse Kerkrade. Een verzoek ingediend door de SP tot een spoeddebat werd gesteund door de SP, GroenLinks, D66 en de PVV (Trouw, 2007).

In januari 2008 legde Varkens in Nood de hand op een intern rapport van de VWA. Het rapport benadrukte dat het toezicht op de veetransportsector onvoldoende was en dat overtredingen niet werden bestraft met sancties (NRC, 2008a). Sindsdien staan de veetransporten volop in de actualiteit in de Tweede Kamer. Het debat wordt niet alleen in de Tweede Kamer gevoerd, maar ook op Europees niveau.

Minister Verburg kondigde strengere controles aan op veetransporten naar aanleiding van de voorgedane incidenten. Verburg gaf de sector de opdracht om een controlesysteem te ontwikkelen die zou voldoen aan de criteria van de Transportverordening. De minister zei Kamer toe dat het systeem uiterlijk per 1 april 2008 zou worden ingevoerd in Nederland. De deadline van 1 januari werd niet gehaald door de sector omdat het controlesysteem niet naar behoren werkte (LNV, 2008b).

In februari 2008 werd duidelijk dat de PvdD, GroenLinks en de SP niet tevreden waren over het beleid van Verburg (LNV, 2008b). Verburg beloofde beterschap en nam aanvullende maatregelen om dit soort misstanden in de toekomst te voorkomen. Daarnaast zou zij zich ook Europees niveau inzetten om dierenwelzijn te waarborgen tijdens transporten.

In september 2008 riep Verburg de Europese Commissie op voor een snelle herziening van de Transportverordening waarbij zou worden voorzien in een maximale transporttijd van maximaal acht uur voor slachtdieren. Nederland stuitte echter op lidstaten die bang waren voor economische gevolgen wanneer de Transportverordening zou worden aangescherpt waardoor het debat over veetransporten de komende tijd nog volop in de belangstelling zal staan (LNV, 2008g). In de deelconclusie zal ik antwoord geven op de vraag of het veetransportbeleid veranderd is na de opkomst van de PvdD. De vraag die hierbij centraal staat is of de PvdD invloed heeft gehad op deze veranderingen.

5.5.1. Deelconclusie

Op basis van de interviews kan de aanname worden gedaan dat het beleid op het gebied van veetransporten na de opkomst van de PvdD aanzienlijk veranderd is. LNV had de sector de opdracht gegeven om een nieuw controlesysteem te ontwikkelen naar aanleiding van de verschillende incidenten die plaats hadden gevonden bij de veetransporten. Bovenop dit controlesysteem nam Verburg aanvullende maatregelen. Daarnaast zette Verburg zich in namens Nederland om de Transportverordening te verscherpen zodat het dierenwelzijn tijdens transporten zou worden gegarandeerd (LNV, 2008b).

Uit interviewresultaten blijkt dat de invloed van de PvdD op het beleid duidelijk waarneembaar is. De PvdD initieerde ook hier het maatschappelijk debat over de veetransporten door het stellen van Kamervragen. De PvdD gebruikte flink de media om haar standpunten over de veetransporten kenbaar te maken aan het publiek. Het veetransportbeleid kwam onder grote druk te staan door de media-aandacht en de publieke opinie.

Door de veranderende waarden en normen op het gebied van dierenwelzijn zijn ook andere actoren zoals Varkens in Nood in staat om deel te nemen aan het maatschappelijke debat. De interviewresultaten laten zien dat zij een behoorlijke invloed hebben geïpiseerd op het

dierenwelzijnsbeleid. Op verschillende momenten lekte Varkens in Nood beelden en rapporten over misstanden bij veetransporten. Naar aanleiding hiervan stelde de PvdD Kamervragen en werd minister Verburg gedwongen om haar beleid te verscherpen (NRC, 2008a).

Uit de interviewresultaten kwam verder naar voren dat ook andere actoren zoals de Dierenbescherming, de COV en het CBL steeds berichten naar buiten brachten dat zij niet tevreden waren over het functioneren van het nieuwe controlesysteem bij veetransporten. Deze berichten waren aanleiding voor uitstel voor de invoering van het controlesysteem. Wakker Dier spande rechtszaken aan tegen LNV om misstanden bij de veetransportsector bekend te maken. Hieruit blijkt dat ook andere actoren in staat waren om invloed uit te oefenen op het dierenwelzijnsbeleid. De overheid werd hierdoor gedwongen om het veetransportbeleid aan te scherpen. In het volgende hoofdstuk zal antwoord worden gegeven op de onderzoeksvraag. Dit zal ik doen aan de hand van de twee deelvragen.

6. Conclusie

In dit hoofdstuk zal antwoord worden gegeven op de onderzoeksvraag: *“In welke mate heeft de Partij voor de Dieren invloed gehad op het beleidsnetwerk en het dierenwelzijnsbeleid ten aanzien van de intensieve veehouderij?”*. De onderzoeksvraag bestond uit twee deelvragen. Het eerste gedeelte betrof de vraag of het dierenwelzijnsnetwerk veranderd is na de opkomst van de PvdD. Het tweede gedeelte ging in op de vraag of de PvdD invloed heeft gehad op het dierenwelzijnsbeleid. Deze vragen zullen beantwoord worden aan de hand van conclusies die getrokken zijn in de behandelde casussen.

Het onderzoek is uitgevoerd aan de hand van gegevens die voorkwamen uit interviews. Deze gegevens zijn afkomstig van de verschillende respondenten. Deze gegevens zijn van respondenten afkomstig en kunnen daarom niet zomaar als waar worden aangenomen. Deze interviews geven echter wel een goede indicatie over hoe er over de PvdD wordt gedacht door de respondenten. Daarnaast is de kans aanwezig dat sommige respondenten de invloed van de PvdD op het dierenwelzijnsnetwerk- en beleid kleiner maken dan daadwerkelijk het geval is. Dit komt mede omdat deze actoren een slechte relatie onderhouden met de PvdD. Het is daardoor lastig om de daadwerkelijke invloed van de PvdD te beschrijven op het dierenwelzijnsnetwerk- en beleid. Naar mijn mening kunnen er echter wel bepaalde aannames gedaan worden op basis van de gedane interviews en geven deze aannames een betrouwbaar beeld van de werkelijkheid.

De respondenten geven aan dat de veranderingen in het netwerk en verandering van beleid meer toe te schrijven is aan de verandering van normen en waarden in de samenleving. Door deze veranderende normen en waarden in de maatschappij is er ruimte gekomen voor een politieke partij die opkomt voor de belangen van dieren. De PvdD heeft op haar beurt weer haar steentje bijgedragen aan het verschuiven van normen en waarden binnen de samenleving ten aanzien van dierenwelzijn. Andere organisaties die ook voor de belangen van dieren opkomen hebben dit echter ook in meer of mindere mate gedaan. Het veranderen van de publieke opinie kan dus niet alleen worden toegeschreven aan de

opkomst van de PvdD. De PvdD heeft dus niet concreet gezorgd voor een meer open netwerk of een daadwerkelijke verandering van de strategieën van actoren.

De PvdD heeft door haar komst in de Tweede Kamer extra instrumenten gekregen, zoals het stellen van Kamervragen, om dierenwelzijn aan de kaak te stellen. De PvdD heeft daardoor meer invloed gehad op het dierenwelzijnsbeleid dan andere belangenbehartigers. De PvdD was in staat om de veranderende normen en waarden op het gebied van dierenwelzijn nog beter op de kaart te zetten dan de andere actoren. Andere (politieke) partijen in het netwerk werden hierdoor gedwongen om in te spelen op de veranderende normen en waarden op het gebied van dierenwelzijn. Het gevolg hiervan was dat de overheid steeds meer werd gedwongen om het dierenwelzijnsbeleid aan te scherpen.

In dit onderzoek is onderzocht aan de hand van deelvragen in welke mate de PvdD invloed heeft gehad op het beleidsnetwerk en het dierenwelzijnsbeleid ten aanzien van de intensieve veehouderij. Uit mijn onderzoek is naar voren gekomen dat het netwerk na de opkomst van de PvdD niet aanzienlijk veranderd is. Volgens de respondenten heeft de PvdD een marginale invloed gehad op de strategieën van de actoren uit het netwerk. De opkomst van de PvdD heeft wel gevolgen gehad voor het dierenwelzijnsbeleid. De overheid heeft op verschillende terreinen het dierenwelzijnsbeleid aangepast.

Bovenstaande aannames zijn slechts voorlopige conclusies. Deze conclusies zijn slechts gebaseerd op de interviews die gehouden zijn voor dit onderzoek. Het verdient aanbeveling om verder onderzoek te doen naar de invloed van de PvdD op het beleidsnetwerk en beleid dierenwelzijn. De meeste respondenten die zijn geïnterviewd hebben de invloed van de PvdD gemarginaliseerd waardoor het lastig was om de invloed van de PvdD daadwerkelijk te meten. Naar mijn mening is dit onderzoek echter wel een goede aanzet geweest om weer te geven hoe er over de PvdD wordt gedacht door de actoren uit het veld.

Bijlagen

I Interviewvragenlijst

De interviewvragen zijn grotendeels gebaseerd op de deelvragen uit dit onderzoek.

1. Wat is uw functie binnen deze organisatie?
2. Wat is de achtergrond van deze organisatie?
3. Met welke actoren uit het netwerk heeft uw organisatie contact?
4. Hoe ziet volgens u het netwerk van actoren er uit?
5. Hoe zijn de onderlinge verhoudingen tussen de actoren uit het netwerk?
6. Welke percepties heeft uw organisatie ten opzichte van de actoren uit het netwerk?
7. Hoe staat uw organisatie tegenover de PvdD?
8. Heeft uw organisatie ook contact met andere politieke partijen?
9. Welke strategie hanteert u in het netwerk om uw belangen te verwezenlijken?
10. Waarop is deze strategie gebaseerd?
11. Met welke actoren onderhoudt uw organisatie goede contacten?
12. Hoe groot acht uw organisatie de invloed van de PvdD?
13. Welke strategie hanteert de PvdD volgens uw organisatie?
14. Zijn er nog andere actoren volgens u die invloed uitoefenen op het netwerk van actoren?
15. Zo ja, welke strategie passen deze actoren toe om hun belangen te realiseren?
16. Is het netwerk open of gesloten?
17. Spelen er volgens u nog andere factoren waardoor dierenwelzijn hoog op de politieke agenda staat?
18. Wat is de oorzaak van de toegenomen aandacht van dierenwelzijn in de samenleving?

II Respondentenlijst

Ambtenaar, ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Belangenbehartiger., dierenbeschermingsorganisatie

Bolomey, A., lobbyist Dierenbescherming

Eck, W. van., campagneleider Landbouw en Voedsel, Milieudefensie

Graus, D., woordvoerder Landbouw Partij voor de Vrijheid

Jansen, M., hoofd consument en kwaliteit Centraal Bureau Levensmiddelenhandel

Kleinmeulman, A., inspecteur-generaal Voedsel- en Waren Autoriteit

Klessens, J., algemeen secretaris Centrale Organisatie voor de Vleessector

Lierop, R. van., oprichter en compagnon Family Farmers

Nelck, A., secretaris beleid en deelmarkten Saavetra

Ruyter, P. de., hoofd cluster communicatie en woordvoerder Productschappen Schreijer

Pierick, A., voorzitter Tweede Kamercommissie LNV

Snijder Hazelhoff, J., woordvoerder Landbouw Volkspartij Vrijheid en Democratie

Swinkels, H., teammanager belangenbehartiger team markt dierlijk ZLTO

Thijsse, P., voorzitter Nederlandse Bond voor Handelaren in Vee

Waalkens, H., woordvoerder Landbouw Partij voor de Arbeid

Wassenberg, A., voorzitter Nederlandse Bond voor Waaghouders

Zwanenburg, W., voorzitter Nederlandse Vakbond Varkenshouderij

III Afkortingen

AID	Algemene Inspectiedienst
CBL	Centraal Bureau voor Levensmiddelen
CBTB	Christelijke Boeren en Tuinders Bond
CDA	Christen Democratisch Appel
CHU	Christelijk Historische Unie
COV	Centrale Organisatie voor de Vleessector
CU	Christen Unie
D66	Democraten '66
EU	Europese Unie
GBL	Gemeenschappelijk landbouwbeleid
KNBTB	Katholiek Nederlandse Boeren en Tuinders Bond
KNLC	Koninklijke Nederlandse Landbouw Comité
KVP	Katholieke Volks Partij
LNV	Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
LNV	Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
LOG	landbouwontwikkelingsgebieden
LTO	Land- en Tuinbouw Organisatie
LTO	Land en Tuinbouw Organisatie Nederland
MKZ	Mond- en Klauwzeer
NBHV	Nederlandse Bond van Vee Handelaren in Vee
NBW	Nederlandse Bond van Waaghouders van Levend Vee
NVV	Nederlandse Vakbond Varkenshouderij
PPE	Productschap Pluimvee en Eieren
PvdA	Partij van de Arbeid
PvdD	Partij voor de Dieren
PVE	Productschap Vee, Vlees en Eieren
PVE	Productschappen Vee, Vlees en Eieren
PVV	Partij Voor de Vrijheid
PVV	productschap voor Vee en Vlees
RDA	Raad voor Dieren Aangelegenheden

SER	Sociaal Economisch Raad
SGP	Staatkundig Gereformeerde Partij
SP	Socialistische partij
TLN	Transport en Logistiek Nederland
VVD	Volkspartij voor vrijheid en democratie
VWA	Voedsel en Waren Autoriteit
VWA	Voedsel en Waren Autoriteit

IV Literatuurlijst

Aiken, M., en P.E. Mott (red.) (1970), *The structure of community power*. New York: Random House

Aldrich, H.A. and H.D.A. Whetten (1981) Organization-sets, Action-sets and Networks: Making the most out of Simplicity, in: P.C. Nystrom and W.H. Starbuck (eds) (1981) *Handbook of Organizational Design*, vol. 1, Oxford: Oxford University Press: 385 – 408.

Algemene Rekenkamer (2008). *Duurzaamheid intensieve veehouderij*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2007 – 2008, 31 478, nrs. 1 – 2. Den Haag: Sdu

Allison, G.T. (1971) *Essence of Decision*, Boston: Little, Brown & Company (second edition 1999, co-authored by Ph. Zelikow, New York: Longman)

Alterra (2005), *Op weg naar nieuwe koppelingen*. Alterrapport 1172, Wageningen: Alterra

Alterra (2007). *Megastallen in beeld*. Alterrapport 1581 ISSN 1566-7197 Wageningen: Alterra

ANP (2007a), *'AID haalt te zwaar veetransport van de weg'*, 12 oktober

ANP (2007b), *'Extra controles op dierenwelzijn bij veetransporten'*, 3 oktober

Baakman, N.A.A. (1990), *Kritiek van het Openbaar Bestuur: Besluitvorming over de bouw van ziekenhuizen in Nederland tussen 1960 en 1985*. Amsterdam: Thesis

Bekke, H., J. de Vries en G. Neelen (1994), *De salto mortale van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, Alphen aan den Rijn: Samsom Sijthoff

Bekke, H. en J. de Vries (2001), *De ontpoldering van de Nederlandse landbouw*, Leuven – Apeldoorn: Garant

Berveling, J. (1994) , *Het stempel op de besluitvorming: Macht, invloed en besluitvorming op twee Amsterdamse beleidsterreinen*, Amsterdam: Thesis Publishers

Blaikie, N. (2000), *Designing social research*, Cambridge and Malden: Polity Press

Bos, J.J.M. en G.P.A. Braam (1980), Invloed van voetbalclubs op de gemeentelijke overheid, *Sociologische Gids*, 27, 456 – 482

Bruijn, de., J.A., W.J.M. Kickert en J.F.M. Koppenjan (1992), *Management van complexe beleidsnetwerken. Working paper nr. 1*

Buuren, M.W. van & E.H. Klijn (2004) Kapitein in de storm? Een institutionele analyse van de rol van het Productschap Vis in een veranderend zeevisserijnetwerk. In *Bestuurswetenschappen*, 58 (3), augustus 2004, 281 - 304

Buuren, M.W. van (2006), *Competente besluitvorming*, Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam

Cachet, A., en E.R. Muller (1991), *Beslissingen over voetbalvandalisme: Een permanent probleem*, Arnhem: Gouda Quint

Cobb, R.W. en C.D. Elder (1983, first edition 1972) *Participation in American Politics: The Dynamics of Agenda-building*, Baltimore: John Hopkins University Press

Cohen, M.D., J.G. March and J.P. Olsen (1976) People, problems and solutions and the ambiguity of relevance, in: J.G. March and J.P. Olsen (1976) *Ambiguity and Choice in Organizations*, Bergen: Universitetsforlaget: 24 – 37

Crozier, M. en E. Friedberg (1977), *L'acteur et le système*, Parijs: Editions du Seuil

Dahl, R.A. (1961) *Who governs?* New Haven: Yale University Press

Denkgroep-Wijffels (2001). *Toekomst voor de veehouderij; Agenda voor een herontwerp van de sector*. Den Haag: Ministerie van LNV.

Denters, B. et al (1998) *Aan het hoofd der gemeente staat... Een onderzoek naar de werking van het formele gemeentelijke bestuursmodel ten behoeve van de Staatscommissie Dualisme en lokale democratie*. Uitgevoerd door: Van Poelje Instituut, Faculteit Bestuurskunde Universiteit Twente

De Pers (2008), 'Verburg verscherpt controles op veetransporten', 20 maart

Devos, C. (red.) (2006), *De kleermakers en de keizer. Inleiding tot politiek en politieke wetenschappen*. Gent: Academia Press

Drewe, P. (1974) Methoden zur Identifizierung von Eliten. In: J. van Koolwijk en M. Wieken – Mayser (red.), *Techniken der empirischen Sozialforschung*. Munchen/Wien: Oldenbourg

Edelman, M. (1971) *The Symbolic Uses of Politics: Mass Arousal and Quiescence*, Chicago: Markham Publishers

Edelman, M. (1977) *Political Language: Words That Succeed and Policies That Fail*, New York: Academic Press

Ergo (2007). *Opvattingen over dierenwelzijn in Nederland. Verslag van een publieksenquête*. Projectnummer: 1240. Amsterdam: Ergo: Bureau voor Markt- en Beleidsonderzoek.

Everts, P. (red.) (1985), *Controversies at Home: Domestic factors in Dutch foreign policy*. 's-Gravenhage: Nijhoff

Felling, A.J.A. (1974) *Lokale macht en netwerken: Een methodologische terreinverkenning*. Alphen aan den Rijn: Samsom

Friedrich, C.J. (1963), *Man and his Government*. New York: McGraw-Hill

Godfroy, A.J.A. (1981) *Netwerken van Organisaties: Strategieën, Spelen, Structuren*, 's-Gravenhage: Vuga

Hart, 't., P., M. Metselaar en B. Verbeek (1995), *Publieke besluitvorming*, 's-Gravenhage: Vuga

Havermans, O. (2008), 'Discussie over megastal hoort in Den Haag', *Trouw*, 19 augustus

Hoppe, R. en A. Edwards (1985) *Beleidsvorming: benaderingen in soorten en maten*, in R. Hoppe (ed.) *Trends in beleidsvormingstheorieën en ontwerpleer*, Amsterdam: VU Uitgeverij: 27 – 62

Huberts, L.W.J.C. en J. Kleinnijenhuis (1994), *Methoden van invloedsanalyse*, Amsterdam/Meppel: Boom

Ingenbleek, P.T.M. (red.) (2006), *Dierenwelzijn in transitie; Thema's rond de implementatie van de dierenwelzijnsindex*; LEI-Rapport 5.06.04, Den Haag

Janis, I.L. (1982) *Groupthink. Psychological Studies of Policy Decisions and Fiascoes*, Boston: Houghton Mifflin

Klijn, E.H. en G.R. Teisman (1992), *Beleidsnetwerken: analyse and management. Een theoretische beschouwing over analyse en management van beleidsprocessen in complexe beleidsstelsels. Working paper nr. 2*

Klijn, E.H., E. van Bueren en J. Koppenjan (2000), *Spelen met onzekerheid. Over diffuse besluitvorming in beleidsnetwerken en mogelijkheden voor management*. Delft: Eburon

Koppenjan, J. en E.H. Klijn (2004), *Managing uncertainties in networks*, London and New York: Routledge

Krajenbrink, E.J. (2005), *Het Landbouwschap: 'zelfgedragen verantwoordelijkheid' in de land- en tuinbouw 1945 – 2001: Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen*

LEI (2005). *Ketenpartijen over dierenwelzijn en een dierenwelzijnsindex*. Den Haag: Landbouw-Economisch Instituut

Leunissen, P. (2008), 'Aantal megastallen in Nederland groeit fors', *De Stentor*, 27 maart

Sitalsing, K. (2008), 'Groningen verbiedt megastallen', *Volkscrant*, 18 augustus

Lindblom, C.E. (1979) Still muddling not yet through, in: *Public Administration Review*, 39 (6): 517 – 523.

LNV (2003a). *Toekomst van de intensieve veehouderij*. Brief van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aan de Tweede Kamer d.d. 20 juni 2003 over de problematiek van de intensieve veehouderij en de analyses die hij daarbij maakt. Tweede Kamer, vergaderjaar 2002 – 2003, 28 973, nr. 1. Den Haag: Sdu

LNV (2004) *Instelling Algemene Inspectiedienst (AID) als baten-lasten-dienst*. Brief van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aan de Tweede Kamer d.d. 14 mei 2004 over zijn voornemen om de Algemene Inspectiedienst in te stellen als dienst die een baten-lasten-stelsel voert. Tweede Kamer, vergaderjaar 2003 – 2004, 29 572, nr. 2. Den Haag: Sdu

LNV (2005a). *Kiezen voor landbouw, een visie op de toekomst van de Nederlandse agrarische sector*. Den Haag: Ministerie van LNV

LNV (2007a). *Nota Dierenwelzijn*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2006 – 2007, Bijlage bij 28 286, nr. 76. Den Haag: Sdu

LNv (2007b). *Kamervragen met antwoord*. Vragen van de leden Thieme (PvdD) en Van Velzen (SP) aan de ministers van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en van Justitie over misstanden in veetransporten. (Ingezonden 22 juni 2007); Antwoord. Tweede Kamer, vergaderjaar 2006 – 2007, nr. 2425, Den Haag: Sdu.

LNv (2008a). *Toekomstvisie op de veehouderij*. Brief van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aan de Tweede Kamer d.d. 16 januari 2008. Kenmerk: DL. 2007/3569. Den Haag: Ministerie van LNv

LNv (2008b). *Verslag van een Algemeen Overleg*. De vaste commissie LNv heeft op 23 januari 2008 overleg gevoerd met minister Verburg van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over sancties overtredingen Europese dierwelzijnsregelgeving m.b.t. dierentransporten en het kwaliteitssysteem dierentransporten d.d. 18 februari 2008. Tweede Kamer, vergaderjaar 2007 – 2008, 28 286, nr. 200. Den Haag: Sdu.

LNv (2008c). *Toekomst van de intensieve veehouderij*. Brief van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aan de Tweede Kamer d.d. 24 juni 2008. Tweede Kamer, vergaderjaar 2007 – 2008, 28 973, nr. 30. Den Haag: Sdu.

LNv (2008d). *Toekomst van de intensieve veehouderij*. Adviezen Megabedrijven in de intensieve veehouderij. Deze adviezen zijn uitgebracht op verzoek van de Kamer (Handelingen II, vergaderjaar 2007 – 2008, nr. 25, blz. 1892). De adviezen zijn op 13 februari 2008 aan de Kamer aangeboden. Tweede Kamer, vergaderjaar 2007 – 2008, 28 973, nr. 19. Den Haag: Sdu.

LNv (2008e). *Rapport van de auditcommissie Vanthemsche inzake VWA*. Brief van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aan de Tweede Kamer d.d. 20 juni 2008. Kenmerk: DL. 2008/1251. Den Haag: Ministerie van LNv

LNV (2008f). *Dierenwelzijn*. Brief van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aan de Tweede Kamer d.d. 16 januari 2008. Tweede Kamer, vergaderjaar 2007 – 2008, 28 286, nr. 94. Den Haag: Sdu.

LNV (2008g). *Slachtvarkens Rusland*. Brief van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aan de Tweede Kamer d.d. 10 september 2008. Kenmerk: DL. 2008/2254. Den Haag: Ministerie van LNV

LNV (2009a). *Voortgangsrapportage Nota Dierenwelzijn & Nationale Agenda Diergezondheid 2008*. vergaderjaar 2008 – 2009, 28 286, nr. 259. Den Haag: Ministerie van LNV

LNV (2009b). *Verslag van een Algemeen Overleg*. De vaste commissie LNV heeft op 6 februari 2009 overleg gevoerd met minister Verburg van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de brief van de minister d.d. 11 november 2008 met de reactie naar aanleiding van de enquête retributieregeling VWA-werkzaamheden (2008Z06457); de brief van de minister d.d. 10 november 2008 over accreditatie dierwaardig vervoer (26 991, nr. 239); de brief van de minister d.d. 10 november 2008 over de voortgangsrapportage VWA naar aanleiding van toezicht op veetransporten en slachterijen (26 991, nr. 229); de brief van de minister d.d. 2 december 2008 over kwaliteitssystemen diertransport (28 286, nr. 247). Tweede Kamer, vergaderjaar 2008 – 2009, 26 991, nr. 245. Den Haag: Sdu.

March, J.G. and J.P. Olsen (1976) *Ambiguity and Choice in Organizations*, Bergen: Universitetsforlaget

NRC (2008a), *Rapport: toezicht op vee schiet tekort*, 29 januari

NRC (2008b), *Falend Veetransport strenger beboet*, 16 augustus

Ostrom, E. (1986) A method for institutional analysis, in: F.X. Kaufmann, G. Majone and V. Ostrom (eds) (1986) *Guidance, Control and Evaluation in the Public Sector: The Bielefeld Interdisciplinary Project*, Berlin: Walter de Gruyter: 459 – 479

Ostrom, E., R. Gardner and J. Walker (1994) *Rules, Games and Common Pool Resources*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

Parsons, W. (1995) *Public Policy. An introduction to the Theory and Practice of Policy Analysis*, Chetterham/Lyme: Edward Elgar.

Scharpf, F.W. (1978) interorganizational policy studies: issues, concepts and perspectives, in K.I. Hanf and F.W. Scharpf (eds) (1978) *Interorganizational Policy Making: Limits to Coordination and Central Control*, London: Sage: 345 – 370

Scott, J. (1991) *Social Network Analysis*, London: Sage

Silverman, D. (1970), *The theory of organizations*, Londen: Heinemann. Vertaling: *Organisatietheorie* (1974), Rotterdam: Universitaire Pers Rotterdam

Sitalsing, K. (2008), 'Groningen verbiedt megastallen', *Volkskrant*, 18 augustus

Stokman, F.N. (1994) Besluitvormingsmodellen binnen beleidsnetwerken in

Huberts, L.W.J.C. en J. Kleinnijenhuis (1994), *Methoden van invloedsanalyse*, Amsterdam/Meppel: Boom

Trouw (2007), *'Opnieuw spoeddebat over veetransporten'*, 16 oktober

Van den Berg, B. (2008) *Fabels over dierenwelzijn in megastallen*. Bijdrage voor het Landelijk congres tegen veefabrieken op 18 juni 2008 te Arnhem.

Van der Fels, B., Hopster, H., Elbers, A. en M. Swanenburg (2007) *Expert Analyse Grootschalige Varkensbedrijven Casus Family Farmers*. Wageningen: Animal Sciences Group Wageningen UR

Van der Lugt, H. (2008), *'Onderzoek naar veetransporten'*, *NRC Handelsblad*, 31 januari

Volkskrant (2007), *'Hausse aan plannen voor varkensflats'*, 21 augustus

VROM (2001). *Nationaal Milieubeleidsplan 4; Een wereld en een wil. Werken aan duurzaamheid*. Den Haag: Ministerie van VROM

VROM & BuZa (2003). *Duurzame Daadkracht. Actieprogramma Duurzame Ontwikkeling. Nationale Deel*. Den Haag: Ministerie van VROM/Ministerie van Buitenlandse Zaken

VWA/BuR (2008) *Advies VWA/BuR over megastallen*. Advies van de directeur Bureau Risicobeoordeling van de VWA over de zogeheten megastallen voor varkens d.d. 22 februari 2008, Den Haag: Voedsel en Waren Autoriteit

Waltz, K.N. (1979), *Theory of international politics*. Reading, Mass.: Addison – Wesley

Westerheijden, D. (1988), *Schuiven in de Oosterschelde*, Enschede: dissertatie Universiteit Twente

Wolfinger, R.E. (1960), Reputation and reality in the study of community power. *American Sociological Review* 25: 636 – 644.

Wrong, D.H. (1995), *Power. Its forms, bases and uses*. New Brunswick: N.J.

ZLTO (2008a). *ZLTO-visie op: Grootschalige ontwikkeling in de varkens- en pluimveehouderij in Noord-Brabant*. Kenmerk: Herman Litjens. Tilburg: ZLTO

ZLTO (2008b). *Samen groeien*. Netwerk teamwerk maatwerk. Tilburg: ZLTO

V Internet raadplegingen

COV (2008). Dierwaardig Vervoer.

Website: <http://www.cov.nl/cms/publish/content/showpage.asp?pageid=476>

Geraadpleegd op 5 september 2008.

COV (2009). Vereniging

Website: <http://www.cov.nl/cms/publish/content/showpage.asp?themeid=124>

Geraadpleegd op 25 april 2009.

Partij voor de Dieren (2008a). Organisatie PvdD.

Website: <http://www.partijvoordedieren.nl/content/view/109>

Geraadpleegd op 6 september 2008.

Partij voor de Dieren (2008b). Geschiedenis PvdD.

Website:

<http://www.partijvoordedieren.nl/download/scholieren/De%20Geschiedenis%20van%20de%20Partij%20voor%20de%20Dieren.pdf>. Geraadpleegd op 6 september 2008.

Dierenbescherming (2008a). Organisatie en geschiedenis Dierenbescherming.

Website: <http://www.Dierenbescherming.nl/Dierenbescherming/organisatie/geschiedenis>.

Geraadpleegd op 25 augustus 2008.

Dierenbescherming (2008b). Megastallen.

Website: <http://www.Dierenbescherming.nl/Dierenbescherming/nieuws/jaar/2008/id/1771>

Geraadpleegd op 4 september 2008.

LNV (2008). Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Website: http://www.minInv.nl/portal/page?_pageid

Geraadpleegt op 3 augustus 2008

LTO (2008). Organisatie LTO

Website: http://www.lto.nl/nl/5140887-LTO_Organisatie.html.

Geraadpleegd op 25 augustus 2008.

Milieudefensie (2008). Organisatie en geschiedenis Milieudefensie.

Website: <http://www.milieudefensie.nl/organisatie/geschiedenis/index.htm>

Geraadpleegd op 25 augustus 2008.

Nieuwsbladtransport (2008) Dierwaardig Vervoer

Website: [http://www.nieuwsbladtransport.n/nieuws/id21455CBL en COV ontevreden over Dierwaardig Vervoer.html](http://www.nieuwsbladtransport.n/nieuws/id21455CBL_en_COV_ontevreden_over_Dierwaardig_Vervoer.html). Geraadpleegd op 5 september 2008.

Nu.nl (2009) Veetransporten

Website: <http://www.nu.nl/economie/1889792/hogere-boete-voor-fouten-bij-veetransporten.html>. Geraadpleegd op 8 februari 2009.

Parlement (2008). PvdD en de Tweede Kamerverkiezingen

Website: <http://www.parlement.com/9291000/modules/gopgahm7>

Geraadpleegd op 6 september 2008.

Varkens in Nood (2008). Missie en oprichting

Website: http://www.varkensinnood.nl/missie_en_oprichting.htm.

Geraadpleegd op 5 september 2008

Varkens in Nood (2009). Transportinspecties

Website: http://www.varkensinnood.nl/cms/preview/overzicht_transportcontrole.htm

Geraadpleegd op 8 februari 2009

Wakker Dier (2008a). Over Wakker Dier.

Website: http://www.wakkerdier.nl/over_wakkerdier.php.

Geraadpleegd op 25 augustus 2008.

Wakker Dier (2008b). Megastallen.

Website: http://www.wakkerdier.nl/persbericht/391/Megastal_doet_definitief_de_deur_dicht_naar_scharrelen/ Geraadpleegd op 4 september 2008.

Wakker Dier (2008c). Megastallen.

Website: http://www.wakkerdier.nl/persbericht/427/Megalegbatterij_moet_deze_week_dicht/?id=427. Geraadpleegd op 4 september 2008.

Wakker Dier (2009a). Megastallen

Website: <http://www.wakkerdier.nl/bio-industrie/megastallen.php>

Geraadpleegd op 29 januari 2009.

Wakker Dier (2009b). Veetransport

Website: http://www.wakkerdier.nl/persbericht/376/Wakker_Dier_werft_klokkenluiders_veeransport. Geraadpleegd op 8 februari 2009